

© SIFO 1998
Rapport nr. 6 – 1998

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporter lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Lommepenger, ekstrapenger og lærepenge
Om foreldre som forsørgere og oppdragere

Pocket money, extra money and hard-earned
money

About parents as providers and educators

av

Ragnhild Brusdal

1998

Statens institutt for forbruksforskning

Postboks 173, Lysaker

Forord

Denne rapporten inngår som en del av SIFOs forskning på temaområdet barn, ungdom og forbruk. Mens tidligere forskning har fokusert på de unge selv, tar denne rapporten utgangspunkt i foreldres holdninger og handlinger, det vil si hva de gir sine unge av penger, hva de legger vekt på, hva de krever av gjenytelse i form av arbeidsoppgaver. Rapporten ser også forholdet mellom foreldre og barn, hvor ofte det diskuteres økonomi og hva foreldre eventuelt nekter å gi penger til.

Lysaker, juni 1998

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING (SIFO)

Innhold

Forord	3
Sammendrag	7
Summary	13
1 UNGDOM, FORELDRE OG FORBRUK	19
1.1 Innledning og bakgrunn	19
1.2 Undersøkellesmodell og hypoteser	24
Kjennetegn ved barnet	24
Kontekstuelle variable	27
2 DATAGRUNNLAG OG METODE	31
2.1 Utvalg og datainnsamling	31
2.2 Datamaterialet	32
2.3 En nærmere beskrivelse av foreldrene i by- og landutvalget	34
3 FORELDRE SOM FORSØRGERE - OM LOMMEPENGER OG EKSTRAPENGER	41
3.1 De fleste får lommepenger	41
3.2 Og nesten alle får noe ekstra	47
Forskjeller mellom gutter og jenter og 6. og 9. klassinger	52
Variasjoner med foreldres sosio-økonomiske forhold	54
Variasjoner i ekstrapenger etter familietype og bosted	57
4 ARBEIDSOPPGAVER I HJEMMET	62
4.1 Barn skal lære seg å arbeide for det de får	62
4.2 Ulike arbeidsoppgaver som barn har	64
Forskjeller mellom gutter og jenter og 6. og 9. klassinger	66

Variasjoner i arbeidsoppgaver etter familiens sosio- økonomiske status	67
Variasjoner etter familietype og bosted	68
4.3 Hvor tilfredse er foreldre med ordningen?	71
5 FORELDRE SOM OPPDRAGERE	74
5.1 Foreldres prioriteringer	75
5.2. Er det noen kjennetegn ved foreldre med ulike prioriteringer?	77
5.3. Hva legger foreldre vekt på?	84
6 FORELDRE, BARN OG PENGER	86
6.1 Hvordan foreldre ser seg selv	86
6.2 Diskusjoner om økonomi	87
6.3. Konfrontasjoner og nektelser	90
7 HVA FORELDRE GJØR ER MER AVHENGIG AV HOLDNINGER ENN RESSURSER	96
Litteratur	104

Sammendrag

Bakgrunn og datamateriale

Ungdom og forbruk er et tema som er gjenstand for bekymring og konflikter i mange hjem. Denne rapporten handler om foreldre som forsørgere og oppdragere. Men den handler også om barna deres og hvor mye de får i lommepenger og andre penger til ulike former for forbruk. Videre tar rapporten opp hvilke forpliktelser som knytter seg til disse pengene. Rapporten har vi kalt lommepenger, ekstrapenger og lærepenger fordi foreldre ikke bare er forsørgere, men ofte har et oppdragelsesprosjekt bak pengene de gir. Vi ønsket å se om praksis og prioriteringer varierte med kjennetegn ved barnet som alder og kjønn, men også om dette varierte med andre kjennetegn som knyttet seg til foreldres sosio-økonomiske status, familiens sammensetning og bosted.

Rapporten bygger på data fra 395 foreldre til elever i 6. og 9. klasse bosatt på Østlandet i henholdsvis by- og primærnæringskommuner.

Resultater

Datamaterialet viser at 81 prosent av foreldrene gir barna lommepenger. I gjennomsnitt gir de 227 kroner i måneden. Ikke overraskende øker lommepengenes størrelse med barnets alder, og beløpet nesten dobler seg fra 6. til 9. klasse, fra 166 kroner i gjennomsnitt blant 6. klassingene til 325 i gjennomsnitt blant 9. klassingene. Jenter får noe mer enn gutter, 245 kroner i gjennomsnitt mot guttenes 210 kroner. Enebarn får også mer enn der hvor det er flere søsken. I gjennomsnitt får enebarna 259 kroner i gjennomsnitt i måneden mot 192 kroner i familier med flere barn. Mer overraskende er det kanskje at foreldres bakgrunn og ressurser har liten betydning for lommepengenes størrelse. Det ser altså ut til

å handle mer om foreldres holdninger, eller hva de føler og ønsker at de må gi, enn deres reelle muligheter til å gi barnet penger.

I tillegg til lommepenger får nesten alle barn ekstrapenger. Og tidvis ganske mye. I gjennomsnitt beløper dette seg til 1016 kroner siste måned. Her var det penger til klær som toppet listen. 65 prosent av foreldrene hadde gitt penger til dette formålet. Og det var også her vi fant de største beløpene. Klær er viktig for ungdom, og foreldre ser ut til å strekke seg langt for å etterkomme disse ønskene. Hvorfor vet vi ikke, kanskje fordi foreldre har blitt overbevist om at klær er viktig i en spesiell alder, kanskje er det ønsket om å ha presentable barn som ligger bak, eller kanskje orker de ikke maset?

På samme måte som vi fant at lommepengene hadde øket betydelig fra 6. til 9. klasse, så har også beløpet med ekstrapenger gjort det. Dette gjaldt særlig postene klær, turer med klasse eller idrettslag og penger til transport. Igjen viser det seg at familiens sosio-økonomiske forhold har svært lite å si for hvorvidt man har gitt barnet lite eller mye ekstrapenger. Det er en svak tendens til at det blir noe mer penger til sportsutstyr med økende inntekt, og videre at der hvor mor har universitetsutdanning vanker det noe mer penger til kino, teater og konserter.

Som tilfellet var med lommepengenes størrelse ser enebarna ut til å være forfordelte også her. Enebarn får særlig ekstrapenger til klær, snacks og cola, til diskotek og til data og elektronikk, men også ellers. Til sammen fikk enebarna 1829 kroner ekstra siste måned mot 975 kroner i familier med to barn. Om barnet bor sammen med ett eller to foreldre har ingen betydning for hvor mye ekstrapenger det fikk siste måned. Heller ikke ser det ut å ha noen betydning om de bor i by eller på landet med unntak av to forbruksposter, nemlig transport og kino og teater. Foreldre bosatt på landet må ut med

mer penger til transport noe som kan forklares med større avstander, og foreldre i byen må ut med noe mer til kino, teater og konserter, trolig fordi tilbudet er større her. Når dette er sagt er det heller likhetene som er hovedtrekket. Det ser altså ut til at det er foreldres innstilling som er det avgjørende, ikke hvilken anledning foreldre har til å gi barnet penger. Det tydeligste unntaket er enebarna som får mest.

Arbeidsoppgaver i hjemmet

Man skal ikke bare få, man skal også yte noe. De aller fleste barn har oppgaver hjemme. To forhold ser ut til å ha en viss betydning her. Der hvor mor har universitetsutdannelse er det større andel som har arbeidsoppgaver hjemme, mens enebarna slipper noe lettere unna.

Den vanligste arbeidsoppgaven er å rydde rommet, deretter kommer såkalt "annet husarbeid". Noen arbeidsoppgaver er ulikt fordelt mellom kjønnene. En større andel av jentene må ta husarbeid og dyrestell, mens guttene må ta snømåking og hagearbeid og andre forefallende oppgaver som bilvask og vedbæring. Ellers viste analysen at der hvor mor var yrkesaktiv var en større andel av barna pålagt husarbeid, og videre at mødre med høyere utdanning krevde mer husarbeid enn hjemmевærende mødre.

Forholdet mellom liv og lære er ikke alltid som det skal være, og kun 10 prosent av foreldrene svarer at arbeidsoppgavene alltid blir utført. Analysen viser at det skjer oftere blant de yngste at ting ikke blir gjort. Enslige forsørgere oppgir også oftere at dette skjer, og det samme gjelder i familier med høyt utdannede mødre. Dette var også familier som forlangte mest husarbeid. Det samme mønsteret viste seg i familier med flere barn, her var kravene større, og en

større andel foreldre som oppgir at arbeidsoppgaver ikke alltid blir gjort.

De fleste foreldrene oppgir at de er tilfreds med ordningen med lommepenger og arbeidsforpliktelser i hjemmet. Det er også få kjennetegn som skiller de fornøyde foreldre fra de mindre fornøyde. Det som er tydelig er at foreldre med ett barn fremtrer som mest fornøyde her. Misnøyen er først og fremst knyttet til at *det blir så mye mas om å gjøre ting* som en forelder skriver. Å skulke unna ser heller ikke ut til å få de store konsekvenser. Kun 25 prosent av foreldrene oppgir at dette får innvirkning på beløpets størrelse.

Foreldre oppmuntrer og prioriterer

Lommepenger kan de fleste bruke som de vil, men ekstrapengene er knyttet til bestemte forbruksposter. Men foreldre gir ikke disse forbrukspostene samme prioritet. Noen forbruksposter ser ut til å være obligatoriske i foreldres øyne. Dette gjelder penger til klasseturer, til fødselsdagspresanger og til transport. Også klær og sportsaktiviteter prioriterer foreldre høyt. Generelt kan det se ut som at forbruk som knytter seg til aktiviteter eller gjenstander som kan anses som utviklende har høy prioritet. Dette gjelder kino, teater, hobbyutstyr, blad og bøker. Dette er et forbruk som kan forstås som fordypende og utviklende. Lavest prioritet har forbruk som knytter seg til er små forbruksposter av forbigående karakter. Dette dreier seg om mindre beløp som brukes til diskotek, snacks og cola og leie av video. Dette dreier seg om små summer og kjennetegner et forbruk som fort forsvinner. Også penger til data har lav prioritet.

Når foreldre blir spurt om hva de legger vekt på når ekstrapenger gis, er dette fortrinnsvis ut i fra en oppfatning om at dette er nødvendig i et barns eller en ungdoms liv. Videre legger foreldre

vekt på at de gir barnet ekstrapenger fordi det trenger en oppmuntring. At ”alle andre får” ser ikke ut til å berøre foreldre.

Forholdet mellom foreldre og barn

Barn maser om penger og foreldre prioriterer og gir, eller kanskje gir de ikke. Noen ganger er det nok vanskelig å vite hva en skal gjøre. Foreldre diskuterer sjelden barn og økonomi med andre foreldre. Derimot finner diskusjoner om økonomi ofte sted i norske hjem mellom foreldre og barn. I 24 prosent av familiene finner slike diskusjoner sted ukentlig eller oftere. Noen har nesten daglige konflikter om bruk av telefon. I andre familier forekommer dette sjelden og i rolige former. Analysen antyder at diskusjonene øker med alderen, trolig fordi forbruket til 9. klassingene er betydelig høyere enn 6. klassingenes. Videre har foreldre oftere diskusjoner med gutter. Det er også oftere diskusjoner der hvor det er en forelder, men her må vi skynde oss å legge til at diskusjoner ikke nødvendigvis er synonymt med krangel. I et skjema kan vi lese at *Hos oss diskuterer vi ikke har vi har råd til, men behov for. Da strekker pengene lenger.* Andre foreldre forteller at de gir etter *ellers begynner hun å grine.*

Hva skjer så? Det er ikke ofte at situasjonen tilspisser seg, men noen ganger gjør den det. Det er imidlertid langt vanligere at foreldre nekter barnet å kjøpe ting enn å delta i aktiviteter. De fleste strekker seg langt for at barnet deres skal få være med på ulike aktiviteter. Når de nekter er det gjerne med begrunnelse i at det er *farlige sporter, dyre aktiviteter* eller at aktiviteten innebærer mye *kjøring og henting.*

Med penger til ting og gjenstander har vi sett at foreldre stiller seg noe annerledes. Det er større andel foreldre som har nektet å gi penger til dette og som nekter oftere. Mens foreldre ga med begrunnelse i at det var nødvendig, nekter de å gi penger til

spesielle ting fordi de er unødvendige. Dette er i første rekke klær, *dyre moteklær* og *merkevarer*. En del ”kamper” utspiller seg også om sportsutstyr, hvor foreldre og barn ikke har samme syn. Det kan dreie seg om *Ny sykkel selv om han har en som er i orden og bare er 2 år gammel*.

Disse ”kampene” mellom foreldre og barn er på noen områder kjønnsespesifikke. Hos jenteforeldre dreier kampene seg om klær, mens hos gutteforeldre dreier det seg om sports- og hobbyutstyr. Man kan også spørre seg hva disse diskusjonene medfører. Analysen viser at til en viss grad lønner det seg å krangle eller diskutere, at beløpet som foreldrene har gitt siste måned øker med hvor hyppig det diskuteres økonomi. Men samtidig viser det seg at i familier hvor de aller høyeste beløpene utbetales er det minst diskusjoner. Det kan altså se ut som at noen foreldre gir så mye at de slipper hyppige og kanskje opprivende diskusjoner.

Summary

Background and data material

Youth and expenditure is a constantly recurring theme of concern and conflict in many homes. This report is concerned with parents as guardians and educators. But it is also concerned with their children, how much money they receive in pocket money and other income for diverse forms of consumption. We have called this report *Pocket money, extra money, and hard-earned money!*, as parents are not only guardians but have an educational motive behind the money they give. We wanted to see whether practice and priorities varied according to the different characteristics of the child such as age and gender but also whether it varied in accordance with other characteristics associated with parents' socio-economic status, the family structure and place of residence.

The report is based on a study of 395 parents of children in the 6th – 9th grades (13-18 years) resident in south-east Norway in towns and rural districts.

Results

The data shows that 81 per cent of parents give their children pocket money. On average this amounted to NOK 227 per month. Not surprisingly this increased in amount in accordance with the child's age, and is almost doubled from the 6th to the 9th grade, from NOK 166 to NOK 325. Girls receive slightly more than the boys, an average of NOK 245 as opposed to NOK 210 for the boys. The only child also receives more than where there are several children in the family. The average for an only child is NOK 259 per month, but NOK 192 where there are several children. More

surprising, however, is the fact that the parents' background and resources are of little significance in relation to the amount of pocket money. It appears to be more related to the parents' attitudes or what they feel it is right to give rather than their real possibilities to give money to the child.

In addition to pocket money almost all children receive some extra money. Occasionally this can be quite considerable. On average this amounted to NOK 1016 per month and where money for clothes was at the top of the list. Sixty-five per cent of parents gave money for this purpose. It was also here that we encountered the largest amounts. Clothes are important for youth and parents appear to go far in attempting to meet these desires. We do not know why this is: perhaps parents have become convinced that clothes are important at a particular age, perhaps it is the desire to have a presentable child which reflects these thoughts, or perhaps they just want to avoid the hustle!

In a similar manner to which pocket money increased with age as one progressed from the 6th to 9th grades, so has the amount of extra money also increased. This particularly related to clothes, class excursions, sports events, and money for transport. Again, it appears that the family's socio-economic situation is of little relevance concerning how small or large amounts of extra money are given. There is a small tendency towards more money being given for sports equipment accompanying increased income, and also where the mother has a university education more money is given for cinema, theatre and concert visits.

As was the occasion with the amount of pocket money, the only child appears to be at an advantage here also. The only child especially receives extra money for clothes, snacks and cola, the discotheque, data and electronics, and other things. In total the only

child received NOK 1829 extra a month as compared to NOK 975 for those where there were two children in the family. Whether the child resides with one or both parents does not appear to affect the level of extra money. Neither does it appear to be important whether they reside in the town or the country with the exception of two areas of expenditure – transport and cinema and theatre. Parents residing in the country pay out more for transport which is accounted for by longer distances, but parents in towns spend more on their children's visits to the cinema, theatre and concerts, assumedly on account of the wider availability. But having said this it is the similarities that are the main feature. It appears that it is the parents' attitudes, which are decisive, not the opportunity that parents have to give the child money. The clearest exception is that it is the only child who receives most.

Jobs around the house

One shall not only receive: something is expected in return. Nearly all children have jobs around the house. Two factors seem to be of some significance here. Where the mother has a university education there is a larger proportion who have jobs to do at home while the only child appears to escape more lightly.

The most difficult task is to clean one's own room. Thereafter comes so-called "other housework". Some tasks are unevenly distributed among the sexes. A larger proportion of girls are required to do housework and care for animals while the boys have snow clearing and gardening together with other menial work such as cleaning the car and fetching the firewood. Otherwise the analysis showed that where the mother was at work a larger proportion of children were obliged to carry out household tasks, and further, those mothers with higher education demanded more assistance with housework than mothers at home.

The relationship between life and learning is not always as it should be, and only 10 per cent of parents replied that the tasks were always carried out. The analysis shows that it occurs more frequently among the youngest that tasks were not completed. Single parents report this situation more frequently as is also the case in families where the mother has a higher education. The same pattern emerges in families with several children where the task load was higher and a larger proportion of parents state that the tasks were not always carried out.

Having said this, the majority of parents are satisfied with the arrangement of pocket money in return for carrying out jobs around the house. There are few distinctions between parents who are well satisfied and those who are less so. What is clear is that parents with a single child emerge as the most satisfied. Dissatisfaction mainly appears to be associated with *there is much hustle in getting things done* – as one parent wrote. Neither does shirking duties appear to have any major consequences: only 25 per cent of parents stated that this affects the amount of pocket money.

Parental encouragement and priorities

Pocket money can be spent as desired, but extra money may be attached to specific expenditures. Parents, however, do not give these the same priority. Some expenditures appear to be obligatory in the eyes of the parents. These relate to class excursions, birthday presents and transport. Clothes and sports activities are also given high priority by parents. Generally it can appear that expenditures associated with activities which contribute to the child's development receive higher priority. These include the cinema, theatre, hobby equipment, magazines and books. These are consumables understood as contributing to broadening and developing the mind. Lowest priority is given to expenditures related to smaller consumption items of a passing nature. This

includes relatively small amounts used for the discotheque, snacks and cola, and hire of video. These are usually small sums and indicate a consumption on things that are soon forgotten. Money for data also has a low priority.

When parents are asked what they attach importance to when giving extra money, it appears to be the attitude that this is a necessary part of life for the child or youth. Further, parents attach importance to the fact that they give money to the child as an encouragement. The fact “all my friends get it” does not appear to be of concern to the parents.

The relationship between parents and child

Children make a lot of fuss about money and parents make priorities and give, or perhaps not! Sometimes it is difficult for them to know what to decide. Parents rarely discuss economics and children with other parents. On the other hand discussion on the household economy between parents and children frequently occurs in the Norwegian home. In 24 per cent of families we find that such discussions occur weekly or even more frequently. Some have almost a daily conflict on use of the phone. In other families this occurs less frequently and in a less turbulent manner. The analyses indicate that discussions increase with age, assumedly because expenditures by children in the 9th grade are higher than of those in the 6th grade. Further, parents discuss such matters more frequently with boys. There are more frequent discussions in single-parent families, but we must also point out that ‘discussion’ is not synonymous with ‘argument’. In one questionnaire we read: *Here, we do not discuss that which we cannot afford, but rather that which we need. Money then goes further.* Other parents state that they give way *otherwise she begins to sob.*

What happens then? It is not often that matters come to a head, but this does happen on occasions. It is, however, much more normal that the parents do not allow the child to purchase something than to participate in an activity. The majority of parents stretch the limits considerably to enable their children to participate in various activities. When they do refuse, it is normal explained that this is *a dangerous sport, costly activity*, or that the activity will necessitate too much *carrying and fetching* by car.

Regarding money for things and objects we note a different attitude by the parents. There is a larger proportion of parents who have declined to give money to such things, and who refuse more frequently. While parents give when they consider something is necessary, they decline to give to special things where they consider it is unnecessary. This applies in the first place to clothes, *expensive designer clothes* and *brand names*. Some “sparring” also occurs regarding sports equipment where parents and children do not have the same viewpoint. This may arise, for example, concerning a *new bicycle even though the one he has is perfectly alright and only 2 years’ old!*

Confrontations between parents and children are to some extent gender-determined. With girls these altercations focus on clothes; for the boys they are concerned with sports and hobby equipment. But one can ask what these debates lead to. The analysis shows that to a certain extent it pays to be argumentative or to discuss, and that the amount the parents have given in the last month increases with the frequency of discussions on economy. Simultaneously it appears that in those families where the very highest amounts are paid there is the lowest frequency of discussions. It can also appear that there is a saturation level, and if the child already receives a considerable amount, then there is no more to discuss.

1 Ungdom, foreldre og forbruk

1.1 Innledning og bakgrunn

Ungdom og forbruk er et tema som er gjenstand for bekymring og konflikt i mange hjem. De unge kan på den ene side oppfattes som umettelige og ønsker seg det meste, mens foreldre som forsørgere og oppdragere slites mellom å imøtekomme barnas ønsker, samtidig som de setter verdier som sparsomhet og arbeidsomhet høyt. Denne rapporten tar opp temaet ungdom og forbruk sett fra et foreldresynspunkt og ser på foreldre som forsørgere og oppdragere. I tillegg tar den opp foreldres oppfatninger og prioriteringer av ungdoms forbruk. Det er de unges forbruk som er tema, men sett gjennom foreldrenes øyne.

Verken de unges forbruk, aktiviteter og ønsker om forbruk, eller hvordan foreldre forholder seg til dette, kan ses løsrevet fra den kontekst de befinner seg i. Dette gjør det nødvendig å skissere noen trekk både ved samfunnsutviklingen, men også ved det å være ung og ved det å være foreldre.

Ungdomstiden er en overgangsfase på vei mot en voksenrolle. En vellykket sosialisering innebærer at de unge tilegner seg kunnskaper og verdier som gir mestrings- og handlingsgrunnlag. Forberedelse til voksenrollen skjer på mange forskjellige arenaer, både hjemme og i skolen, i lokalsamfunnet, i organisasjoner og på mer kommersialiserte arenaer.

Ungdomslivet utspilles også på mange arenaer, og er differensiert gjennom den enkeltes tilknytning til ulike institusjoner og handlingsarenaer, f.eks. som skoleelev, som sønn eller datter, venn, kjæreste, arbeidstaker eller forbruker. Det er særlig forbrukerrollen vi skal se nærmere på, men samtidig er det klart at denne ikke kan ses uavhengig av de andre rollene ungdom innehar. De ulike rollene innebærer at ungdomstiden er en tid hvor identitet bygges og skapes. Dette er ofte problematisk. I utprøvingen og fortolkningen av ulike roller er rekvisitter som forsterker rollen viktige (Goffman 1992). Det synlige forbruket blir derfor viktig i formidlingen av "hvem-er-jeg"-prosjektet.

I denne fasen vender de unge seg vekk fra foreldrene og jevnaldergruppa får større betydning. Samfunnsutviklingen har gått i retning av at båndene mellom ulike generasjoner er blitt svakere, og jevnaldergruppa har fått større betydning. Vi finner aldersbestemte verdener med skarpe skiller imellom (Frønes 1994). I prosjektet med å finne seg selv har jevnaldergruppa som referansegruppe stor betydning.

Ungdomstiden er også en periode hvor man beveger seg bort fra hjem og lokalmiljø mot andre og mer kommersialiserte arenaer (Brusdal og Lavik 1991). Dette innebærer at deltakelse koster mer, det gjelder for eksempel inngangsbilletter for å kunne delta på ulike arenaer, og også forskjellig utstyr som trengs for å kunne delta.

Å være ung betyr ikke at man er voksen og uavhengig, og de 6. og 9. klassingene som inngår i denne undersøkelsen er på ingen måte selvstendige økonomiske aktører. For å kjøpe det meste er de avhengig av å få penger av foreldrene. Foreldrene er på den ene siden de som kan oppfylle forbruksønskene, men samtidig så skal de også oppdra barna sine, lære dem å sette tæring etter næring, lære dem å planlegge, og lære dem om forholdet mellom arbeid og

belønning. Denne rapporten tar utgangspunkt i foreldrenes holdninger og handlinger og har tre hovedtemaer. For det første skal den si noe om hvor mye som tilflyter de unge, hvordan denne strømmen arter seg og eventuelt hva den går til.

For det andre er foreldre oppdragere. Hva de legger vekt på, hvilke forpliktelser og begrensninger de pålegger sine barn, er spørsmål vi ønsker å nærme oss. Et siste punkt er foreldrenes egne vurderinger av seg selv, ikke bare som oppdragere, men også som økonomisk kilde. Hvordan eventuelle konflikter blir taklet innad i familien er ett tema, et annet er foreldres tanker og handlinger overfor andre foreldre.

Problemstillingen er altså knyttet til både ungdomsrollen og til forelderrollen. Men i tillegg handler det om forbrukets betydning. Forbruk av varer og tjenester har mange sider. Tingene har bruksegenskaper. Å ha gjenstanden betyr tilgang til bestemte aktiviteter. Man kan delta enten ved å kjøpe inngangsbilletten til f.eks. en kino eller en konsert, eller ved å ha forbruksvarer som gjør det mulig å delta i spesielle aktiviteter slik som spesialisert sportsutstyr ofte er en forutsetning for å drive med bestemte sportsaktiviteter.

Forbruk har også en symbolverdi, det vil si at det er synlig og forteller noe om hvordan forbrukeren er, hva han eller hun mener, liker, ikke liker osv. Ungdom er aktive konstruktører av sin egen identitet. Et slikt perspektiv er å se forbruk som et redskap for sosial stratifisering og distingvering (Bourdieu 1984). Et annet perspektiv er å se forbruk som redskap for integrering (Douglas og Isherwood 1979), hvor det å ha det de fleste har av varer og tjenester gjør at en får tilgang til sentrale arenaer for denne aldersgruppa. Forbruket har også et statusaspekt, hvor gjenstander ut fra sin verdi kan fortelle noe om ens posisjon.

Forbruk kan også tolkes langs aksene tradisjonelt og moderne. Det tradisjonelle forbruket vil ligne foreldregenerasjonens. Det handler om varige gjenstander eller annet fornuftig og kompetansegivende forbruk. Nytteaspektet er klart til stede i en tradisjonell forståelse. Foreldres oppgave er å sosialisere sine barn til å bli fullverdige samfunnsmedlemmer. Mye skal læres, og utviklingen går med stormskritt. Det er vanskelig å henge med og kompetansegivende forbruk vil ha et klart nytteaspekt.

Det moderne forbruket er på mange måter motsetningen til det som er beskrevet ovenfor. Nå handler det ikke om varige verdier, men om individualisering og iscenesettelse av en selv ved hjelp av forbruksvarer eller forbrukspraksis. Dette er en pågående prosess hvor den enkeltes biografi nedtegnes kontinuerlig, og det moderne forbruket er dermed mer flyktig, med islett av sløsing. Ifølge Danielsen (1993) kan sløsing bidra til å latterliggjøre folks flittighet. Det motsatte vil være gjenstander man har over lang tid og som man lærer noe av. Nå er det ikke slik at det moderne forbruket ikke gir kompetanse, men at denne kompetansen i symbolbruk kan oppfattes som sløsing fra foreldrenes synspunkt.

Alle disse sidene ved forbruket må ses i forhold til en sosial kontekst. Ungdom er på vei inn i en voksen tilværelse, og de opptrer på mange ulike arenaer. I offentligheten finnes mange, både kjente og ukjente personer. I situasjoner med mange ukjente er formidling av identitet problematisk, men formidling gjennom symboler gjør dette enklere. Noen forbruksvarer har sterk symbolverdi: klær, sminke, sportsutstyr er alle gjenstander som forteller noe om hvem vedkommende er, hva han eller hun er opptatt av, hva han eller hun liker osv. Noe forbruk kan ses mer som en nødvendighet, som for eksempel trikkepenge.

Barn og unges økonomiske situasjon og forbruk kan ses fra to sider. For det første fra de unges side hvor vi ut fra det ovenstående kan si at de symbolske sidene ved forbruket er viktig, men hvor også forbruket kan ses som integrerende, kompetansegivende og som inngangsbilletter til spesielle aktiviteter. Men fordi de fortsatt er barn, har foreldre innflytelse over deres forbruk.

Fra foreldrenes side kan de unges forbruk ses som et uttrykk for å gi barnet det det trenger, eller rettere sagt det foreldre mener barnet måtte trenge med utgangspunkt i de sider ved forbruket som er nevnt ovenfor. Men i tillegg er foreldre oppdragere og foreldrerollen pålegger dem også en innføring i etikk og måtehold, verdier som ofte står i kontrast til ønsker om forbruk. Veien inn i det voksne samfunn krever også at en viss kompetanse tilegnes, og det er rimelig å forvente at foreldre lettere vil gi penger til det vi kan kalle kompetansegivende forbruk og forbruksaktiviteter. I praksis betyr dette at foreldre lettere vil gi penger til noen formål enn andre.

Vi ønsket å studere barn og ungdoms forbruk og økonomi, både sett fra de unges synspunkt, men vi ønsket også å belyse dette fra foreldrenes side. I denne rapporten er det foreldrenes synspunkter som kommer frem. Det koster å være ung, og det koster å ha ungdom i huset. Vi ønsket å få kunnskap om hvor mye penger barn og unge har til rådighet, og hvilke betingelser som knytter seg til dette, eventuelt om de får ekstra penger hjemme, og hvor mye penger som ble brukt på forskjellige forbruksvarer og aktiviteter. Ikke bare ved hvor mye foreldre gir barna, men også hvordan de prioriterer og hvilke tanker og problem de står overfor.

1.2 Undersøkellesmodell og hypoteser

De temaene som er beskrevet foran vil bli analysert med utgangspunkt i foreldrenes holdninger og handlinger og hvilke kjennetegn disse varierer med (figur 1). Disse kjennetegnene kan deles inn i tre hovedgrupper:

Kjennetegn ved barnet

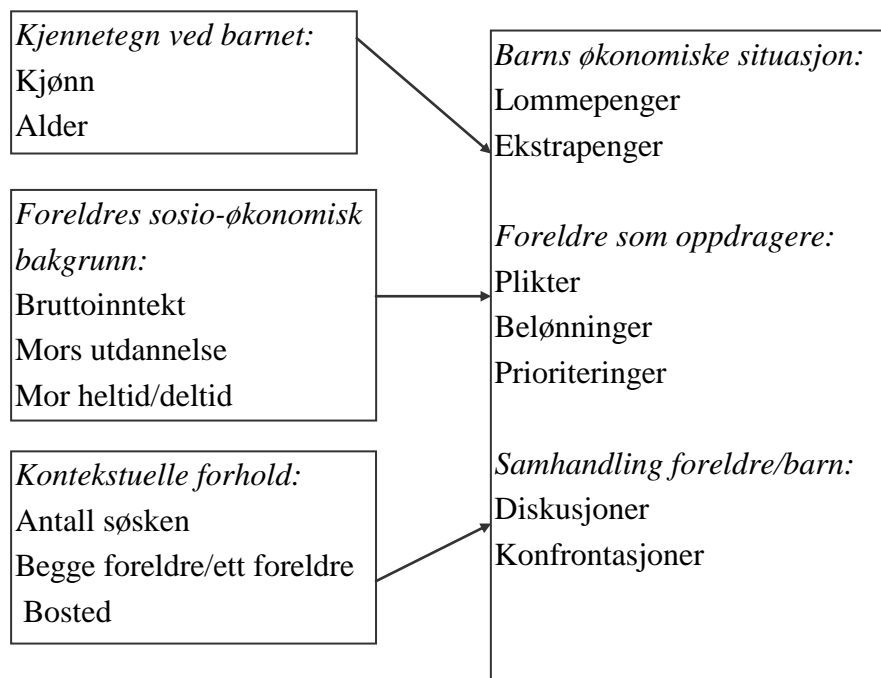
Her inngår to kjennetegn, hvorvidt man er gutte- eller jenteforeldre, og hvilket klassetrinn barnet er på. Forbruksmønstre varierer med kjønn og alder (Brusdal 1995). Utgangspunktet for den refererte undersøkelsen var 25 forbruksposter hvor ungdommer fra 14 til 21 år ble bedt om å oppgi hvor mye de brukte av egne penger på de ulike forbrukspostene siste måned. Et generelt trekk var at forbruket økte med alder. Dette gjaldt penger brukt på de fleste forbruksområder. Unntaket var penger knyttet til fritids- og sportsaktiviteter som var størst blant 15 til 17-åringer.

Det var stor forskjell i gutter og jenters forbruksmønstre. For det første var guttenes forbruk større målt i kroner og ører. For det andre var det svært store forskjeller i forbruksprofilene mellom kjønnene. Målt i relative andeler var guttenes forbruk i langt større grad konsentrert om ting, hvor sportsutstyr, instrumenter og musikkanlegg, hobbyutstyr, elektronikk, datautstyr og motorkjøretøyer sto sentralt. Også pengebeløpet brukt på alkohol var større hos guttene. Jentene syntes i større grad å prioritere de symbolske sidene ved forbruket så som klær, sminke, besøk offentlige scener som snackbarer, diskotek, kino, etc. Jentene brukte også en større andel av pengene sine på snacks og sigaretter. Mens guttenes forbruk kan beskrives som tradisjonelt i den forstand at det fokuserer på materielle ting, er jentenes forbruk moderne ved at det er flyktig og har stor vekt på det symbolske. Guttenes forbruksmønster antydte i større grad aktiviteter, ting å holde på

med, mens jentenes forbruk antydte interesse for å være i offentligheten og at utseendet her var viktig (Brusdal 1997).

En hypotese vi kom ut med var at en av grunnene til at jentenes forbruk var lavere målt i kroner og ører, var at foreldre i mindre grad var villig til å sponse jentene i deres mer flyktige forbruk, mens guttenes mer tradisjonelle forbruk lå nærmere foreldrenes verdier. Denne hypotesen er det mulig å teste med utgangspunkt i hvor mye penger foreldre gir gutter og jenter, men også i hvilke prioriteringer foreldre har når det gjelder de unges forbruk og aktiviteter.

Figur 1: Undersøkellesmodell

Foreldres sosio-økonomiske bakgrunn

Barn er del av en familie og de er, som nevnt innledningsvis, ikke selv økonomiske aktører. I alle fall ikke i stort omfang. Dette betyr

at de i stor utstrekning er underlagt familiens ressurser. Når en families ressurser skal beskrives i forhold til forbruksmønstre er inntekten sentral, og det er en sterk sammenheng mellom høy inntekt og høyt forbruk. Noen unntak finnes hvor forbruksevne ikke er tilstrekkelig, det må også være en vilje til stede til å forbruke (Katona 1960). For familier med barn og ungdom vil vi tro at evnen til forbruk, dvs. inntektens størrelse, er med på å styre omfanget av ungdommens forbruk, men også foreldres innstilling og prioriteringer vil være av betydning. Det er derfor rimelig å forvente en positiv sammenheng mellom de unges forbruk og familiens inntekt. Det motsatte vil være at foreldrenes inntekt hadde ingen betydning, noe som igjen kunne tolkes som at det er de unges krav og ønsker som er det dominerende, og videre at foreldre vil strekke seg langt for å imøtekomme de unges krav uansett inntektens størrelse. Dette argumentet støttes i en tysk undersøkelse som refereres i Borchs rapport om barn og TV-reklame (1996:44). I denne undersøkelsen hadde foreldrene gjennomgående akseptert reklamen og forholdt seg ukritisk og hjelpeløst til den. Foreldrene syntes å være den tapende part i barnas forbruksønsker, og alle foreldrepar hadde kjøpt reklamerte produkter, til tross for dårlig økonomi i familien.

Også utdanningsnivå regnes her som en sosio-økonomisk variabel som ofte bidrar til å forklare forskjeller i forbruksmønstre. Utdanning blir da tolket som en indikator på sosial klasse med tilhørende forbruksmønstre (Bourdieu 1984). Det er rimelig å forvente at forbruksmønstre vil variere med sosial klasse, men igjen er det mulig at ungdomskulturens ønsker og normer er så sterke at dette er det dominerende trekket. Et annet spørsmål er om de unges ønsker og holdninger er i overensstemmelse med foreldrenes. Uansett, siden foreldre i stor utstrekning er den finansielle kilden, er det rimelig å forvente at deres prioriteringer av ungdommens forbruk vil variere med sosial klasse.

Familien har en rekke oppgaver å ivareta, både ute i samfunnet, i yrkeslivet og inne i boligen. Barn og ungdom har som regel forpliktelser i hjemmet, gjerne knyttet til belønninger eller avlønning. Familiens utforming og funksjoner har vært i endring. Den mest markante endringen har vært kvinnenens inntog på arbeidsmarkedet, selv om noen kvinner fortsatt er hjemmearbeidende. Hvorvidt mor er hjemmearbeidende eller ikke kan tenkes å influere på barnas forbruksnivå. Seiter (1993) skriver at kjøp av forbruksvarer gir moderne mødre mulighet til å bli en helt i 10 minutter. Økende inntekt og velstand gjør det derfor mulig at yrkesaktive kvinner lettere vil gi penger til barna sine. En annen endring som har funnet sted i kjølvannet av kvinnenens inntog i arbeidslivet, er knapphet på tid. Dette gjør at barna i større utstrekning blir medarbeidere og lønnsarbeidere i hjemmet. Vi forventer derfor at barn med utearbeidende mødre vil få flere forpliktelser hjemme, men trolig vil også lønns- eller forbruksnivået deres være høyere.

Kontekstuelle variable

Barn og unge er som nevnt ikke selvstendige aktører, men medlemmer av en familie. Denne familien kan bestå av forskjellige individer som igjen har innvirkning på familiens totale forbruk og på den enkelte ungdoms forbruk. I undersøkelsesmodellen har vi tatt med to familieinterne forhold som tenkes å påvirke ikke bare de unges økonomiske situasjon og forbruk, men også foreldres økonomi og holdninger. Dette er hvorvidt det er en eller to foreldre eller voksne i husholdet, og hvor mange barn det er.

Antall enslige forsørgere har vært økende. I 1990 var vel 10.000 barn berørt av skilsmisser (Barneombudet 1992). Ikke bare har antall skilsmisser økt betydelig de siste årene, men det er også en økende andel som får barn uten å være gift (Sosialt Utsyn 1989). I 1989 bodde 82 prosent av barna sammen med begge foreldre, mens

de som bodde sammen med bare mor var henholdsvis 12 og 15 prosent i 1989 og 1995. Det er flest barn med bare en forelder i Oslo. Her bodde hvert fjerde barn under 18 år med bare en forelder (Vestli 1996).

Enslige forsørgere har tradisjonelt kommet dårligere ut i levekårsundersøkelser. De har dårligere økonomi, noe som igjen antas å avspeile seg i deres barns forbruk. Enslige forsørgere har også mindre tid til rådighet. Weiss (1994) refererer til en studie hvor han fant at barn av enslige foreldre hadde svært mange forpliktelser. Dette ble tolket som rimelig ut fra at enslige foreldre trengte mer hjelp enn familier med to foreldre. Utvalget ble utvidet til å omfatte familier med to foreldre. Han fant at disse hadde like store forventninger til omfang av arbeidsoppgaver som barna skulle ha, men at barn med enslige foreldre faktisk gjorde mer hjemme. Forklaringen var at disse var mer avhengige av at ting ble gjort, mens det i familier med to voksne var lettere å se gjennom fingrene med plikter som ikke ble utført. De kunne selv gjøre noe av dette, noe som var vanskeligere for enslige foreldre. Ut fra en slik tankegang er det av interesse å se om det er forskjeller mellom familier med to foreldre og en forelder som oppdragere, og om det er forskjeller i krav til arbeidsinnsats og utbetaling av lommepenger.

Hvor mange barn det er i familien har økonomiske implikasjoner. Familien kan ses som en omfordelende enhet hvor ressurser bringes inn og fordeles på medlemmene, også de som ikke er med på å hente inn ressursene. Dette skulle tilsi at jo flere munn er å mette, jo mindre blir det på hver. Men det er ikke fullt så enkelt. Vi vet fra andre undersøkelser at de barnerike familiene har mindre pr. person når inntektene skal fordeles, men samtidig er det også klart at det er visse stordriftsfordeler (Borgeraas 1992). Ikke minst kan klær og utstyr gå i arv i søskenflokket slik at man ikke behøver å anskaffe

nytt for hvert barn. Dette gjør at hva det enkelte barn har tilgjengelig av ulikt slag ikke er direkte sammenlignbart i familier med ett og flere barn. Dette kan innebære at når foreldre ikke gir barn i søskenflokker penger til ulike formål, så betyr ikke dette nødvendigvis at disse barna ikke får tilgang til disse tingene. Kanskje arver de dem fra søsken, eller kanskje deler de med andre søsken? At familien er en omfordelende enhet betyr heller ikke at alle deler likt, hvilke prioriteringer foreldre gjør seg er ikke nødvendigvis avhengig av antall personer ressursene skal deles på.

Forbruk skjer som nevnt i en sosial kontekst, og ungdom inngår i flere sosiale kontekster. Vi har nevnt jevnaldergruppa og familien. Men også stedet man bor på kan tenkes å virke inn, ikke bare som noe som kanalisere ulike ønsker om forbruk, men også som noe som gir ulike muligheter til forbruk. Det handler om hva som er tilgjengelig, f.eks. kan en vanskelig bruke penger på kino hvis det ikke finnes kino på stedet. Med få unntak bruker ungdom penger på samme forbruksposter i byen som på landet. Unntakene kan knyttes til tilgjengelighet hvor ungdom på landsbygda bruker mer på transport, og byungdommen bruker mer på kino, teater og konserter (Brusdal 1995).

Forbruksønsker handler også om praksis og gruppepress, om å være lik og å være forskjellig (Storm-Mathisen 1998). Konformitetspresset er ofte sterkt i mindre samfunn (Heggen 1996). Videre finner man ofte i mindre samfunn små antagonistiske eller fiendtlige grupper, gjerne betegnet ved navn som antyder ulike stilarter og dermed ulikt forbruk (Eidheim 1993). Hvorvidt dette nedfeller seg i ulike praksis og ulike prioriteringer blant foreldre bosatt i byer og primærnæringskommuner gjenstår å se.

Rapportens hensikt er å studere variasjoner i foreldrenes handlinger og deres holdninger til ungdommens forbruk. Tre hovedtemaer

inngår. Det første omhandler barn og unges økonomiske situasjon, dvs. hvor mye de får av lommepenger og ekstrapenger av foreldrene. Men foreldre er ikke bare forsørgere, de er også oppdragere. Dette er det andre temaet som tas opp. Her ønsker vi å se på hvilke plikter de unge har, og forholdet mellom plikter og belønning. Siste del tar for seg det å ha ungdom i huset og forholdet mellom foreldre og barn. Utgangspunktet er å studere eventuelle variasjoner mellom foreldregrupper.

2 Datagrunnlag og metode

2.1 Utvalg og datainnsamling

Undersøkelsen tar utgangspunkt i skoleelever og deres foreldre på Østlandet. Tre fylker ble valgt ut, Østfold, Buskerud og Telemark. Vi ønsket å studere eventuelle forskjeller blant barn og unge i byen og på landet. Det resulterte i at vi valgte en by i hver av de tre fylkene. I tillegg ble det valgt ut en del landkommuner i de samme fylkene. For å kunne kontrastere barn og unge i byen og på landet valgte vi ut kommuner som alle hadde primærnæring som hovednæring. (Kilde: Kommunenøkkelen 96/97). To skjemaer med faste svaralternativer inngår i undersøkelsen, ett som eleven skulle fylle ut i klasserommet, og ett som ble sendt hjem for at foreldrene skulle fylle ut. Sistnevnte ble deretter lagt i en frankert konvolutt og sendt SIFO (Statens institutt for forbruksforskning).

Barn og unges økonomi og det vi kan kalle deres økonomiske ønsker varierer med en rekke forhold, blant annet alder. Vi fokuserte på to aldersgrupper, 11-12 åringer og 14-15 åringer, dvs. de som gikk i 5. klasse og 8. klasse etter den gamle ordningen. I den videre fremstillingen vil disse benevnes etter den nye klasseinndelingen, dvs. som 6. og 9. klassinger. Begrunnelsen for å velge disse to klassetrinnene var at vi ønsket å se på barn i barneskolen og på ungdomsskoletrinnet. I disse årene, fra 6. til 9. klasse skjer det store forandringer. Mye tyder på at fritidsmønstre kan ses prosessuelt, dvs. at man passerer ulike fritidsarenaer gjennom oppveksten (Brusdal og Lavik 1991). Nettopp overgangen fra en trygg tilværelse i tilknytning til hjem og lokalmiljø og over

til ungdomsskolen med større aksjonsradius og større skoler tenkes å influere på de unges ønsker og behov, noe som igjen antas å vise seg i deres aktiviteter, også på det økonomiske plan. Det koster mer å bevege seg ut i verden.

Prosjektsøknaden med spørreskjema ble forelagt Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste som klarerte prosjektet. Deretter ble skolesjefen i tre bykommuner og fire landkommuner kontaktet og forespurt om å være med i undersøkelsen. Alle stilte seg positive. I noen tilfeller, i de mindre kommunene, tok skolesjefen hånd om den videre forespørsel til skolen eller skolene, i andre tilfeller ble vi henvist til skolens rektor som ble kontaktet av oss. Med unntak av én byskole som var inne i en svært travel periode, stilte alle seg positive til forespørselen. Deretter ble lærerne for 6. og 9. klassene kontaktet. Også dette resulterte i positiv respons, og disse hentet så i sin tur tillatelse fra foreldrene. Med, unntak av én klasse, også fra bykommune, sa alle seg villig til å være med. Spørreskjemaene til elevene og foreldre ble tilsendt med instruksjon om den videre gang i undersøkelsen. I de tre byene inngikk 7 skoler, og i de fire primærnæringskommunene var det 12 skoler. Foreldreskjemaet ble sendt hjem med hver enkelt elev sammen med en frankert konvolutt med SIFOs adresse på.

2.2 Datamaterialet

Det er litt problematisk å si noe om svarprosenten. I de fleste tilfellene gikk kontakten gjennom rektor ved skolen. Han eller hun fortalte hvor mange klasser de hadde på de ulike klassetrinn. Ofte ble antall elever oppgitt noe omtrentlig, f.eks. "Jeg har ikke tallet her nå, men kan du ikke sende 25 skjemaer til hver klasse". Dette betyr at det er noe vanskelig å regne ut svarprosenten. Vi vet ikke nøyaktig hvor mange elever det var i de respektive klassene. Det er heller ikke utenkelig at noen elever var syke eller borte fra skolen

den dagen skjemaet skulle besvares. Vi fikk imidlertid ingen tilbakemelding om at noen elever ikke hadde fylt ut, heller ikke fikk vi blanke skjemaer i retur. Vi sitter tilbake med 675 skjemaer som elevene har besvart.

Ut fra dette er det for foreldrenes vedkommende enklere å si noe om svarprosenten. Hvis vi sier at antall besvarte skjemaer som elevene har fylt ut er universet, kan vi regne svarprosenten ut fra dette. Vi fikk inn 395 utfylte skjemaer som foreldre har besvart. Dette skulle tilsi en svarprosent på 59. I Kvande og Rasmussen (1990) er det i en diskusjon om akseptable nivåer på svarprosenten, referert til Babbie (1993) som hevder at svarprosenter på 50 eller mer er “akseptabelt” for analyse. Svarprosenter på 60 eller mer er “bra”, og over 70 betegnes som “svært bra”. Ut fra dette er det mulig å trekke den konklusjonen at vår svarprosent nærmer seg betegnelsen “bra”. Problemer som oppstår med en så lav svarprosent er at det kan være systematiske bortfall av spesielle grupper. Dette skal vi se nærmere på når datamaterialet beskrives.

Tabell 2.1: Hvordan utvalget av foreldre fordeler seg i forhold til kjønn, klassetrinn og bosted. Prosent.

Barnets kjønn	Gutt	51	N=201
	Jente	49	N=192
Barnets klassetrinn	6. klasse	56	N=239
	9. klasse	43	N=153
Bosted	By	43	N=165
	Land	57	N=230

I foreldreutvalget er det like mange gutte- som jenteforeldre som har svart. Det er noen flere foreldre med barn i 6. klasse som har besvart skjemaet. Videre er det en overvekt av foreldre i landkommunene, 57 prosent mot 43 prosent i bykommunene (tabell 2.1). Ser vi på den prosentvise svarprosenten av foreldre i byen og

på landet er det imidlertid om lag like stor andel som har svart, 57 prosent av foreldre i byen mot 60 prosent av foreldre på landet . Det er heller ingen signifikante forskjeller i fordelingen av barnas kjønn og alder blant foreldre i byen og på landet.

Materialet gir seg på ingen måte ut for å være representativt for barn og foreldre i hele landet. Derimot skulle det gi et rimelig bilde av foreldre og barn bosatt i by- og i primærnæringskommuner på Østlandet. Dette innebærer at statistikken må brukes med forsiktighet med hensyn til omfang og generalisering.

2.3 En nærmere beskrivelse av foreldrene i by- og landutvalget

De fleste av barna bor sammen med begge foreldre. I den grad de ikke gjør det, bor de aller fleste sammen med mor. Dette er vanligvis mor alene (13 prosent) eller sammen med mor og hennes nye samboer eller ektefelle (7 prosent).

Det er også noen flere som bor sammen med begge foreldre i primærnæringskommunene, og følgelig flere som bor sammen med mor enten alene eller sammen med ny samboer/ektefelle i bykommunene (27 mot 17 prosent i primærnæringskommunene). Forskjellen er imidlertid ikke signifikant.

Tabell 2.2: Oversikt over hvem barnet bor sammen med for hele utvalget og i de to utvalgsområdene. Prosent.¹

Bor sammen med	Alle	By	Land
Begge foreldre	77	73	80
Mor	13	16	11
Far	1	1	1
Mor og hennes nye samboer/ektefelle	7	9	6
Far og hans nye samboer/ektefelle	1	1	-
Delt ansvar	1	-	1
Besteforeldre	*	1	-
Fosterhjem	1	-	1
Prosent	100	101	100
N=	393	164	229

Hvorvidt det er ett eller flere barn i familien tenkes å påvirke forbruksevnen til familien. I tabellen under ser vi at det er få familier hvor det kun er ett barn (8 prosent). Det vanligste er familier med to barn, deretter familier med tre barn. Det er omtrent ingen forskjell i antall barn og hvorvidt man bor i by eller i en primærnæringskommune.

¹ * antyder at det er mindre enn 1 prosent som skjuler seg bak denne kategorien.

- antyder at her er det ingen bak denne kategorien

Tabell 2.3: Antall barn i familien i hele utvalget og fordelt på bosted. Prosent.

Antall barn i familien	Alle	By	Land
1 barn	8	8	8
2 barn	45	45	45
3 barn	34	33	35
4 og flere	12	13	11
Prosent	99	99	99
N=	388	161	229

Inntektens størrelse har stor betydning for forbruksnivået. Det skal penger til for å forbruke, så dette er neppe overraskende. Det finnes mange mål på husholdets inntekt og økonomiske evne. I denne rapporten har vi valgt å gjøre inntektsmålet enkelt, og tar utgangspunkt i husholdets bruttoinntekt.

Størrelsen på inntekten i familiene varierer sterkt fra dem som har oppgitt en årlig bruttoinntekt på 100.000 kroner til tre familier som har oppgitt en million eller over. Den gjennomsnittlige bruttoinntekten er 410.000 kroner. Vi ønsket et mer håndterlig mål på inntekten, og delte den inn i tre grupper, lav, middels og høy inntekt (Tabell 2.4). Vi ser av tabellen at for foreldre er det en større andel som har høy inntekt. Også når vi ser på gjennomsnittsinntekten forsterkes denne forskjellen. I byene er gjennomsnittsinntekten 444.000 kroner mot 383.000 kroner i primærnæringskommunene (sign. for $p < .01$. F-test).

Tabell 2.4: Inntektsgrupper fordelt på by og land. Prosent.

Inntekt	Alle	By	Land
Lav (kr 300.000 og under)	29	23	34
Middels (kr 301.000 – 450.000)	40	38	41
Høy (over kr 451.000)	31	39	25*
Prosent	100	100	99
N=	323	141	182

* signifikant for $p < .05$ kjikvadrat-test

Inntekten er noe høyere i byene. Om det betyr at de har mer penger å bruke er dermed ikke sagt. Muligens er kostnadene større ved å bo i by, f.eks. boligprisene, slik at vinningen kan gå opp i spinningen. Heller ikke om høy bruttoinntekt i familien er identisk med et høyt forbruk hos barna her.

Hvorvidt foreldre er i arbeid vil virke inn på husholdets bruttoinntekt. For fedrenes vedkommende er de aller fleste i heltidsarbeid. Dette gjelder hele 95 prosent. Det er heller ingen forskjeller på fedrene i by- og landutvalgene. For mødrene stiller det seg litt annerledes. Det er deltidsarbeid som er mest utbredt, 42 prosent har deltid og 37 prosent arbeider heltid. De resterende 21 prosentene er fortrinnsvis hjemmeværende. Det er noe større andel av mødrene i byen som arbeider heltid, men forskjellene er svært små.

Tabell 2.5 Fars og mors arbeidssituasjon fordelt på by og land. Prosent.

Arbeid	Far	Mor	By		Land	
			Far	Mor	Far	Mor
Heltid	95	37	94	39	95	35
Deltid	1	42	1	41	1	44
Arbeidsledig	-	1	-	1	-	*
Hjemmeværende	1	12	1	11	1	12
Syk, trygdet	2	5	3	4	2	6
Skole, kurs	1	3	1	4	1	2
Annet	*	-	1	-	-	-
Prosent	100	100	101	100	100	99
N=	356	387	147	163	209	224

Også utdanning regnes som en type kapital (Bourdieu 1984), og noe som særlig skiller ut spesielle forbruksmønstre. Vi har opplysning om både mors og fars utdanning, og det er små differanser som skiller.

Tabell 2.6: Fars og mors utdanning fordelt på by og land. Prosent.

Utdanning	Far	Mor	By		Land	
			Far	Mor	Far	Mor
Grunnskole	12	15	7	13	18	18
Videregående	40	47	35	43	52	51
Universitet/høyskole	38	36	58	44	31***	31*
Prosent	100	100	100	100	101	100
N=	353	387	149	163	204	224

Forskjeller mellom fedre i by og på land *** sign for $p < .001$

Forskjeller mellom mødre i by og på land * sign for $p < .05$

Det er ubetydelige forskjeller mellom mors og fars utdanning når vi ser dette samlet for hele utvalget. Tar vi derimot utgangspunkt i

de to utvalgsområdene, finner vi forskjeller i menns utdannelsesnivå. Det er en større andel av mennene som er bosatt i bykommunene som har universitets- eller høyskoleutdanning (58 mot 31 prosent). Samme tendensen viser seg hos mødrene, men noe svakere. Her har 44 prosent av mødrene i byen universitets- eller høyskoleutdanning mot 31 prosent i primærnæringskommunene. Materialet viser også at det kjente ordtaket “krake søker make” ser ut til å holde stikk. Det er sterkt samsvar mellom fars og mors utdanning, f.eks. er 74 prosent av kvinnene med universitets- eller høyskoleutdanning gift med menn med samme utdanningslengde (signifikant for $p < .001$ kjikvadrat-test).

Fordi det er så stort samsvar mellom fars og mors utdanning, og fordi de fleste bor sammen med mor i de tilfeller barnet ikke bor hos begge foreldre, vil vi i det følgende bruke mors utdanning som indikator.

Vi skal nå nærme oss temaet ungdom og deres økonomi og studere eventuelle forskjeller i ulike familier.

3 Foreldre som forsørgere – om lomme- penger og ekstrapenger

3.1 De fleste får lommepenger

Et av kjennetegnene ved det å være barn eller ungdom er at man ikke er økonomisk selvstendig, men er en del av familiens økonomi. Dette betyr ikke at man er unndratt økonomi og det kommersielle, men at det er andre som er økonomisk ansvarlig for en. Dette innebærer at store deler av barn og unges forbruk er bakt inn i familiens budsjett. Penger som de bruker på mat, klær, kosmetikk og lignende gjør det vanskelig å beregne barn og unges forbruk.

Men ikke hele ungdommens forbruk er innbakt i familiens utgiftsposter. Vanligvis har barn og unge noe penger som de disponerer selv, som oftest i form av lommepenger. De fleste barn og unge får lommepenger, og 81 prosent av foreldrene oppgir at deres barn får lommepenger. At noen foreldre sier at de ikke gir lommepenger, betyr ikke nødvendigvis at disse barna ikke får penger hjemme. På noen av skjemaene kan vi lese hvordan dette ordnes i denne familien:

Barnet får ikke faste lommepenger, men det får være med på det det vil av fritidsaktiviteter, og må på grunn av det allikevel gjøre en del arbeidsoppgaver hjemme.

Dette barnet får på en måte lommepenger, men ikke noe fast beløp på et fast tidspunkt, og det kommer derfor ikke med blant de 81 prosentene.

Med ett unntak, nemlig familiens bruttoinntekt, er det ingen av de skisserte forhold i undersøkelsesmodellen i kapittel 1 som skiller mellom foreldre som gir barnet lommepenger og de som ikke gir. Analysen viser at det er foreldre med mellomstor inntekt som oftest gir lommepenger (88 prosent mot 76 prosent av foreldre i de laveste inntektsklassene). (Signifikant for $p < .05$). Dette kan tyde på at det ikke nødvendigvis er økonomisk evne som er grunnleggende, men kanskje mer en økonomisk ideologi. Andre undersøkelser har vist at middelklasseforeldre er opptatt med sine barns økonomiske oppdragelse (Brusdal 1990) og det å gi lommepenger kan ses som et slikt oppdragelsesprosjekt.

I gjennomsnitt gir foreldrene 227 kroner i måneden i lommepenger. Men hvor mye det enkelte barn får varierer (tabell 3.1). To av de forholdene som gjør at beløpet varierer er knyttet til kjennetegn ved barnet, nemlig barnets kjønn og alder. Foreldre gir jenter noe mer i månedlige lommepenger, nemlig 245 kroner, mens guttene i gjennomsnitt får 210 kroner. Det er noe vanskelig å sammenligne dette med en tidligere undersøkelse hvor gutter og jenter fikk omtrent det samme i aldersgruppen 8-11 år, og jentene mest i aldersgruppen 12- 15 år, og etter dette var det guttene som fikk mest (Brusdal og Lavik 1991). Men noe av samme tendens ser ut til å gjøre seg gjeldende, nemlig at jentene i 12-15 års alderen får noe mer i lommepenger.

Lommepengenes størrelse endres i første rekke med alder. Det er nesten en dobling av beløpet fra 6. klasse til 9. klasse, fra 166 kroner til 325 kroner i gjennomsnitt pr. måned. Det å begynne på ungdomsskolen ser ut til å kreve mer penger, og kravene blir

imøtekommet. Dette sammenfaller med tidligere nevnte undersøkelse (Brusdal og Lavik 1990) som fant at med økende alder beveget de unge seg ut i verden, mot mer kommersialiserte arenaer. Kostnadene ved å oppholde seg der er større, noe som kan forklare økningen i beløpet.

Tabell 3.1: Hvor mye foreldre gir i lommepenger i forhold til barnets kjønn og alder og sosio-økonomiske variable og kontekstuelle variable. Bivariate analyser. Beløp i hele kroner.

	<i>Gjennomsnittlig lommepenger i måneden</i>	N=
Alle	227	320
Gutteforeldre	210	165
Jenteforeldre	245*	155
6. klasse foreldre	166	196
9. klasse foreldre	325***	123
Lav bruttoinntekt	209	71
Middels bruttoinntekt	218	113
Høy bruttoinntekt	253	82
Mors grunnskoleutd.	234	47
Mors utdan. Videregående	232	152
Mors utdan. Univ./høysk.	214	116
Mor yrkesaktiv	229	260
Mor hjemmearbeidende	210	54
Begge foreldre	224	246
En forelder	238	74
1 barn	259	24
2 barn	249	147
3 barn	202	107
4 og flere barn	192*	38
Byen	228	130
Landet	227	190

* sign. for $p < .05$ F-test (mellom gruppene)

*** sign. for $p < .001$ F-test (mellom gruppene)

Lommepenger er penger familien må betale ut, og betalingsevnen har sammenheng med familiens økonomi. Hvor mye foreldre gir i

lommepenger tenkes derfor å variere med sosio-økonomiske variable som familiens bruttoinntekt og mors utdanning. Analysen viste at lommepengenes størrelse øker noe med inntektens, men denne sammenhengen er ikke signifikant. Mors utdanning har ingen betydning for hvor mye barnet får i lommepenger. Hvorvidt mor var yrkesaktiv eller hjemmeværende hadde heller ingen betydning. Når vi skal forklare ulikheter i lommepengenes størrelse må vi altså lete etter andre forklaringer enn de sosio-økonomiske.

Både foreldre og barn inngår i ulike sosiale kontekster som kan tenkes å innvirke på både evne og vilje til å gi mye eller lite i lommepenger. To av disse kontekstene knytter seg til kjennetegn ved familien, nemlig om den består av en eller to foreldre, og videre hvor mange barn det var i familien. Analysen viser at om det er en eller to foreldre så har det ingen betydning for hvor mye lommepenger barnet får. Hvor mange barn det er som skal ha lommepenger ser imidlertid ut til å ha en viss betydning. Ikke overraskende er det kanskje at det er enebarna som får mest, de får 259 kroner i gjennomsnitt i måneden mot 192 for barn i familier med fire eller flere barn. Betegnelsen "bortskjemte enebarn" ser det altså ut til å være et visst belegg for. Siste kontekst vi undersøkte var om det var forskjeller i lommepengenes størrelse og hvorvidt barnet bodde i en by eller primærnæringskommune. Analysen viste at dette overhodet ikke hadde betydning.

Det interessante med lommepengenes størrelse er snarere at analysen i liten grad skiller mellom familier som gir lite eller mye, i alle fall når vi legger de variable som inngår i modellen til grunn. Tabell 3.1 viser bivariate sammenhenger. Bivariat analyse gjør det ikke mulig å skille ut indirekte eller spuriøse sammenhenger. Regresjonsanalyse er en teknikk som muliggjør analyse av flere variable samtidig, og denne analyseteknikken gir dermed et mer helhetlig bilde av de forhold som har innvirkning på den avhengige

variabelen. Den direkte effekten av den enkelte variable kommer frem ved at den kontrollerer for alle de andre uavhengige variablene i modellen, noe som gjør det mulig å anslå hvilken av de uavhengige variablene som har størst innvirkning. I tillegg vil vi kunne finne den samlede effekt av alle uavhengige variablene i modellen.

Det knytter seg noen betingelser til lineær regresjon. Den avhengige variabelen bør være på intervall- eller forholdstallsnivå. Det er også mulig å bruke avhengige variable som er dummyvariable, som har verdiene 1 og 0. Fordelingen av dummyvariabelen bør ikke være skjevare enn 80/20. Når den avhengige variabelen er dummy, tolkes effekten som en endring i sannsynlighet. Noen av de uavhengige variablene er gjort om til dummyvariable f. eks. utdanning som er på ordinalnivå og også antall barn i familien som er gjort om dummy fordi forutsetningen om linearitet er brutt.

Regresjonsanalysen av beløpet foreldrene gir barn i lommepenger viser at det som er utslagsgivende er først og fremst hvilken klasse barnet går i (Tabell 3.2). Overgangen fra barne- til ungdomsskole innebærer en stor økning i beløpet man får i lommepenger. Den gjennomsnittlige økningen fra 6. klasse til 9. klasse er 157,73 kroner i måneden. Men også andre forhold kan forklare variasjoner i beløpets størrelse. Når det kontrolleres for andre variable får mors utdanning noe større betydning. Lommepengenes størrelse synker med mors utdanningsnivå og mødre med universitets- eller høyskoleutdanning gir 54,57 kroner mindre i gjennomsnitt enn mødre med grunnskoleutdanning. Foreldre med flere barn gir også mindre i lommepenger enn foreldre med ett barn. I familier med 4 barn eller flere vanker det 73, 62 kroner mindre i gjennomsnitt enn i familier hvor det er ett barn.

Tabell 3.2: Avhengig variabel: Lommepengenes størrelse blant dem som får lommepenger. Regresjon. (N=259).

	B-verdier	T-verdier
<u>Kjennetegn ved barnet:</u>		
Kjønn (1=jente)	30.974	1.900
Klassetrinn (1=9.klasse)	157.726***	9.379
<u>Sosio-økonomisk bakgrunn:</u>		
Bruttoinntekt	.105	1.914
Mor videreutd.	-50.665*	-2.290
Mor univ/høyskoleutd.,	-54.570*	-2.084
Mors yrk.situasjon (1=mor yrk.aktiv)	19.425	.821
<u>Familiekontekst:</u>		
Antall foreldre (1=1 forelder)	-15.139	-.667
2 barn	-19.875	-.647
3 barn	-56.507	-1.791
4 el. flere barn	-73.617*	-1.969
Bosted (1=by)	17,279	1.025
<u>Konstantledd²</u>	<u>80.298***</u>	<u>4.257</u>
Forklart varians	30,1%	

* sign. for $p < .05$ (T-test) ** sign. for $p < .01$ (T-test) ***sign. for $p < .001$ (T-test)

Når dette er sagt er kanskje det mest påfallende ved analysen at de kjennetegn ved familien som inngår i vår analysemodell har liten betydning. Det er mulig at det er andre forhold som kan forklare forskjeller i hva foreldre gir i lommepenger. Hvorvidt man er villig til å gi mye i lommepenger er ikke nødvendigvis sammenfallende med muligheten. Også hvilke verdier og tanker familien har omkring ungdom og forbruk vil trolig legge føringer på beløpets størrelse.

² I konstantleddet er foreldre til gutter, foreldre til 6. klassinger, mor har grunnskoleutdanning, 0 i inntekt, mor hjemmeværende, begge foreldre, enebarn, bor på landet.

De fleste, 61 prosent av barna, får disponere beløpet de får i lommepenger som de vil. Resten må i varierende grad dekke andre utgifter selv, som for eksempel toalettsaker, billetter til kollektivtransport og lignende. De som må dekke slike andre utgifter selv får som rimelig er noe mer i lommepenger. I gjennomsnitt får disse 256 kroner mot 215 kroner som de som ikke har utgifter bundet opp til lommepengene får (sign. for $p < .05$ F-test). En regresjonsanalyse viser at ingen av indikatorene i modellen skiller mellom hvorvidt barnet får disponere hele beløpet selv eller om det må dekke noen utgifter selv. Analysen vil derfor ikke presenteres.

3.2 Og nesten alle får noe ekstra

Men foreldre gir ikke bare lommepenger. I de fleste familier er det en stadig etterspørsel etter penger til ulike formål, og i løpet av en måned er det svært få foreldre som ikke har gitt noe ekstra penger. I dette materialet gjelder dette for kun 5 prosent av foreldrene. I gjennomsnitt har foreldrene gitt 1016 kroner.

Hva er det så foreldre gir penger til? I spørreskjemaet var det listet opp 13 forbruksposter hvor foreldrene ble bedt om å krysse av for hvorvidt de hadde gitt barnet penger til de enkelte forbrukspostene siste måned, og hvis de hadde gjort det, så skulle beløpet oppgis. Tabell 3.3 viser at det er utgifter til klær og sko og annet som har med utseendet å gjøre, som sminke og frisørutgifter, som topper listen. 65 prosent av foreldrene har gitt sin unge penger til dette siste måned.

Tabell 3.3: Andel foreldre som har gitt barnet sitt penger til ulike formål siste måned. Prosent. Gjennomsnittlig beløp oppgitt i kroner for foreldre som har gitt ekstrapenger og for alle foreldre. N=395

Gitt penger til:	Prosent	Gj. Snitt Kroner	N=	Gjennomsnitts Beløp alle	N=
1. Klær, skotøy	65	615	259	405	395
2. Snacks, cola	50	72	196	38	395
3. Aviser, blad bøker	49	71	192	35	395
4. Presanger	43	105	171	46	395
5. Tur m/klasse/ idrettslag	35	318	140	113	395
6. Sportsaktiviteter	32	291	127	94	395
7. Kino, konsert/teater	31	62	124	20	395
8. Transport, trikk etc.	31	59	122	18	395
9. Sportsutstyr	20	454	79	91	395
10. Diskotek, snackbar etc.	18	69	70	12	395
11. Leie av video	15	45	58	9	395
12. Hobbyutstyr	10	300	39	30	395
13. Data/elektronikk	7	1671	26	111	395

Videre har halvparten av foreldrene siste måned gitt ekstra penger til snacks og cola og til aviser, blad, tegneserier og bøker. Også penger til fødselsdagspresanger er relativt vanlig ser det ut som, og 43 prosent av foreldrene oppgir å ha gitt penger til dette siste måned. Videre har om lag hvert tredje barn fått penger til klassesur eller tur med idrettslag eller forening, og de har fått penger til sportsaktiviteter og til kino, teater eller konserter. Mer sjeldent er det at foreldre har gitt penger til diskotek, snackbar eller leie av video, hobbyutstyr eller data.

Årsakene til at en stor andel av foreldrene har gitt penger til noen forbruksposter, mens svært få har gitt penger til andre, kan være flere. Noen forbruksposter er knyttet til behov eller er ganske ufravikelige, slik som klassesurer ofte er. Noen ganger kan kleskjøp også fremstå som relativt nødvendig (eller uunngåelig), mens andre ganger virker det helt unødvendig, i alle fall på foreldrene. En stor andel av foreldrene har også gitt penger til fødselsdagspresanger. Å

gi presanger er en del av alminnelig høflighet og en dyd av nødvendighet. Har man mottatt en presang, gir man en tilbake, og har man sagt ja til å komme i fødselsdagsselskap har man også forpliktet seg til å gi. I en rekke studier har gavens sosiale betydning vært presisert (Mauss 1972, Borch 1994), og det ser ut til at foreldre er innforstått med dette.

Noen forbruksposter har kun en liten andel foreldre gitt ekstrapenger til. Dette kan være fordi denne type forbruk er noe foreldre prioriterer lavt, eller at dette er et forbruksområde som få barn og unge er involvert i. Hvor stor andel av foreldrene som har gitt ekstrapenger til ulike forbruksposter kan også ha noe med beløpets størrelse å gjøre. Det er betydelig enklere å gi penger til en cola enn til sportsutstyr. Eller det kan også være snakk om engangsanskaffelser.

Beløpene som skjuler seg bak de ulike forbrukspostene varierer sterkt, det samme gjør beløpet den enkelte foreldre har måttet punge ut med. Det største beløpet utgjøres av forbruksposten ”data og elektronisk utstyr” hvor de foreldre som har gitt penger til dette i gjennomsnitt har gitt 1671 kroner. Fordelt på alle foreldre i utvalget blir dette imidlertid et betydelig mindre beløp fordi det kun er 7 prosent av foreldrene som har gitt penger til dette siste måned. På andreplass når det gjelder den forbruksposten hvor det gjennomsnittlige beløpet blant de betalende foreldre er høyest, finner vi penger gitt til klær siste måned. Her er gjennomsnittet ganske høyt, 615 kroner. Også de 35 prosent av foreldrene som har gitt penger til sportsutstyr har måttet grave relativt dypt ned i lommeboka. I gjennomsnitt har disse foreldrene gitt 454 kroner siste måned. Også når det gjelder turer med klasse og idrettslag, sportsaktiviteter og hobbyutstyr er det relativt høye beløp for de foreldre som har gitt penger til dette, mens gjennomsnittsbeløpene for hele utvalget derimot er relativt lave.

Noen av beløpene er knyttet til engangsanskaffelser eller engangsforteelser. På noen skjemaer hvor det er ført opp høye beløp på presanger kan vi lese at dette dreier seg om konfirmasjonspresanger. Noe av det samme kan vi lese som merknad til høye beløp på forbruksposten sportsaktiviteter, hvor det opplyses at dette er en engangsinvestering eller et sammenfall av flere forhold, at det gjelder både kontingenter og inngangspenger til ulike arrangementer. Også utenfor rubrikkene sportsutstyr og hobbyutstyr kan vi lese at beløpet er knyttet er spesielle innkjøp. Det er snakk om engangsinvesteringer. I et av tilfellene gjelder det anskaffelse av et relativt dyrt musikkinstrument.

Klær, snacks, lesestoff og fødselsdagspresanger er noe om lag halvparten av foreldrene har gitt ekstra penger til siste måned. Årsakene kan være mange, det kan være at de har sett det som en nødvendighet, det kan være noe de har vurdert som nyttig, eller at beløpet er såpass lite at det ikke spiller så stor rolle. 65 prosent av foreldrene har gitt penger til klær siste måned, og det dreier seg som relativt høye beløp også. Innledningsvis ble det nevnt at ungdomstiden er en tid hvor identitet bygges og skapes, og videre at i utprøvingen og fortolkningen av ulike roller er synlige symboler viktige (Goffman 1992). Klær er synlige symboler. Simmel (1990) betoner eksistensen av det han kaller "de doble kreftene" hvor man på den ene siden ved hjelp av klær uttrykke kan fellesskap og likhet og på den annen side differensiering og distansering. Dette kaller han gruppe- og kontrastfunksjon.

Både ungdomstidens identitetsskaping, ofte beskrevet som en prøve- og feileperiode på vei til en voksen tilværelse, og klærnes sterke symbolverdi, kan forklare hvorfor så mange foreldre har gitt ekstrapenger til dette, og at det er her vi finner de største beløpene. Noe av dette kan nok forklares med utgangspunkt i tidspunkt for

datainnsamlingen. Skjemaene er fylt ut i april, og noen av 9. klassingene var konfirmanter denne våren. Det er vel også slik at kleskjøpene til en viss grad følger årstidene, og vårklærne blir ofte anskaffet på denne tiden. Når dette er sagt, vil vi fastholde at klær er viktig for de unge, og det er en utgiftspost de bruker svært mye av egne penger på og noe som de prioriterer høyt. Dette viser også andre undersøkelser (Brusdal 1995 og 1996).

En artikkel av Wax (1965) om Sioux-foreldre og deres barn som sendes på internatskoler kan illustrere klærs betydning og foreldres villighet til å strekke seg langt. Forfatterne skriver at når barn klager på klærne sine berører dette et sår punkt hos foreldrene. Når et barn blir ertet for klærne, vil foreldrene vanligvis klandre seg selv for at de ikke kan kle barnet mer passende, og derfor vil de strekke seg svært langt. Hos Sioux-indianerne skjer dette når barn starter på high school i byen og kommer i en ny sosial kontekst med dominerende middelklassestandarder. Artikkelen hevder at utilfredsstillende klær er hyppigste grunn til at jenter slutter på high school, og mangelen på passende klær blir gitt skylden for at det går dårlig på skolen. Selv om dette handler om indianske barn og langt tilbake i tiden, så ser det ut til at også dagens foreldre er villige til å strekke seg langt for å gi barna klær, og kanskje er det noe av samme beveggrunner. Barn maser om klær og gir mangel på passende klær skylden for motbør i livet. At ditt barn skal bli et mobbeoffer er en uutholdelig tanke for foreldre. Og de fleste strekker seg langt for å unngå dette. Mobbingens årsaker kan være mange, og ikke nødvendigvis knyttet til et avvikende utseende. Men foreldre kan være engstelig for at deres barn skal være utenfor, og det er mulig at det er dette som avspeiles i de høye klesutgiftene. Man ønsker at eget barn skal være og se ut som andre. Ønsket om å ha barn som er presentable kan også være en av forklaringene til at så mange foreldre har gitt ekstrapenger til klær og de relativt høye beløpene. Eller er det kanskje fordi de ikke orker maset?

Også det gjennomsnittlige beløpet foreldre har gitt siste måned til data og elektronisk utstyr er høyt, men her har vi sett at det dreier seg om få, men store utgifter. Sportsutstyr og sportsaktiviteter ser ut til å etterspørres ganske jevnlig av de unge. Til sammen beløper disse to utgiftspostene seg siste måned til 772 kroner i gjennomsnitt blant de foreldre som hadde gitt penger til disse to forbrukspostene siste måned. Argumentasjonen som kan tenkes å ligge bak denne sponsingen fra foreldrenes side, er at dette er sunt og oppbyggelig, og at foreldre strekker seg langt for at deres håpefulle skal delta i slike aktiviteter. Vi skal imidlertid forlate spekulasjonene over eventuelle motiver, og se om beløpets størrelse varierer med noen av de forholdene som er skissert i undersøkelsesmodellen.

Forskjeller mellom gutter og jenter og 6. og 9. klassinger

Foreldre ser i liten grad ut til å forfordele sine barn etter kjønn. Riktignok får gutter noe mer totalt sett enn jentene, hvor gutter i gjennomsnitt får 1061 kroner mot jentenes 975 kroner (Tabell 3.4). Det er imidlertid ingen signifikante forskjeller, og vi har sett av det foregående at jenter får noe mer i lommepenger så dette skulle tilsi en slags utjevning. Kun på to områder gjør foreldre forskjell på gutter og jenter, og dette gjelder ekstrapenger til transport og penger til kino og konserter. Jenteforeldre ser ut til lettere å grave i lommeboken for å gi jentene penger til transport. Kanskje fordi de er mer engstelige når jentene er sent ute? Gutter får mer penger av foreldre til kino og konserter. Vi kan lure på hvorfor. Er gutter mer interessert i dette, eller er det gentlemans-hypotesen, at de spanderer på jentene?

Tabell 3.4: Gjennomsnittlig beløp gitt til ulike utgiftsposter for hele utvalget og forskjeller mellom gutter og jenter og elever på ulike klassetrinn. Oppgitt i hele kroner.

	Kjønn		Klassetrinn	
	Gutt	Jente	6. klasse	9.klasse

Klær, sko etc.	430	380	274	603***
Snacks, snackbar	37	35	34	38
Aviser, blad	37	34	39	28
Fødselsdagspresang	40	52	41	53
Turer med klasse/org.	104	122	60	197***
Sportsaktiviteter	82	106	97	89
Kino, teater, konsert	24	15*	20	19
Transport	14	23*	10	31***
Sportsutstyr	102	80	97	83
Diskotek	11	14	9	16
Video	13	6	7	7
Hobbyutstyr	23	37	37	18
Data/elektronikk	148	71	65	183
SUM kroner	1061	975	790	1 366
N=	201	192	239	153

* signifikant for $p < .05$ F-test (mellom gruppene)

** signifikant for $p < .01$ F-test (mellom gruppene)

Det er også verdt å merke seg at det er særlig på utgiftsposten data og elektronikk at guttene har fått merkbart mer penger enn jentene. Men fordi dette er store beløp som omfatter få personer, er det ingen signifikante forskjeller. Tabellen viser først og fremst at barnets kjønn har svært liten betydning for hvor mye ekstrapenger foreldre gir.

Vi har tidligere sett at størrelsen på lommepengene øker med alder, men tabell 3.4 viser at den ikke øker jevnt og heller ikke på alle forbruksområder. På noen områder synker også forbruket med alderen. På tre forbruksposter er det imidlertid en betydelig økning fra 6. til 9. klasse. Dette gjelder penger som foreldre har gitt til klær, til turer med klasse, idrettslag eller forening og penger gitt til transport (alle signifikant for $p < .001$). Økningen i utgifter til klær

kan ha sammenheng med at vi har noen konfirmanter i utvalget, men vi velger å tolke denne økningen med bakgrunn i et generelt trekk vi tidligere har beskrevet, nemlig at med økende alder oppsøker de unge arenaer utenfor hjem og nærmiljø (Brusdal og Lavik 1991). Økningen på alle tre forbrukspostene kan ses i lys av dette. Man beveger seg mer ut i verden og får følgelig økte utgifter til transport eller økte utgifter til turene med klasse, idrettslag eller forening. Også økningen i klesutgifter kan tolkes som et større behov for klær når man beveger seg ut i ulike aktiviteter og på ulike steder. En annen undersøkelse ved SIFO viser at nettopp ved overgangen til ungdomsskolen blir klær og utseende svært viktig for mange (Storm-Mathisen 1998).

For de andre forbrukspostene er det små endringer. Noen ser ut til å være helt konstante som kino, teater og konserter, det samme gjelder for leie av video og penger til snacks og cola. Utgiftene til sportsutstyr er noe høyere blant de yngste, noe som trolig henger sammen med at det er en større andel som er aktive i denne aldersgruppen (Brusdal og Lavik 1991). Dette er også ofte engangsinvesteringer, og kan være et tilbakelagt stadium for 9. klassingene. Også beløpene foreldre har gitt til hobbyartikler antyder at dette er noe de yngste er mest opptatt av.

Variasjoner med foreldres sosio-økonomiske forhold

I undersøkelsesmodellen er sosio-økonomiske forhold ført opp som noe som tenkes å ha innvirkning på barns forbruk fordi barn ikke er selvstendige økonomiske aktører, men avhengige av familiens ressurser. Tre indikatorer er ført opp i modellen; husholdets bruttoinntekt, mors utdanning og hvorvidt mor arbeider ute eller hjemme.

Tabell 3.5: Gjennomsnittlig beløp gitt til ulike utgiftsposter og forskjeller mellom innteksgrupper, hvorvidt mor er ute- eller hjemmearbeidende og mors utdanning. Oppgitt i hele kroner.

Gitt penger til:	Bruttoinntekt			Mors arbeid		Mors utdanning		
	Lav	Middel	Høy	Ute	hjemme	Grunn.	Videreg.	Univ.
Klær, sko etc.	339	447	514	415	369	300	401	462
Snacks, snackbar	36	33	40	35	41	34	33	41
Aviser, blad	29	41	38	34	39	27	31	43
Fødselsdagspres.	56	47	48	48	41	43	37	60
Tur m/klasse, org.	114	101	92	121	85	67	111	126
Sportsaktiviteter	93	114	92	93	105	56	106	97
Kino, konsert	17	19	25	20	18	11	15	39***
Transport	18	19	18	17	25	17	16	22
Sportsutstyr	38	94	160*	94	83	31	89	124
Diskotek	9	13	14	13	12	8	14	11
Video	4	8	9	6	10	11	5	7
Hobbyutstyr	11	44	38	29	34	50	23	30
Data/elektronikk	48	36	239	104	152	195	143	37
SUM	811	1015	1338	1032	1029	850	1031	1091
N=	94	128	101	318	69	61	184	142

* signifikant for $p < .05$ F-test

*** signifikant for $p < .001$ F-test

For å forbruke trenger en penger, og inntekt og forbruk henger ofte sammen (Brusdal 1994). I dette tilfellet er det ikke den som har pengene som er forbrukeren, men barnet deres. I undersøkelsesmodellen ble det antydnet at barns forbruk trolig vil henge sammen med inntektens størrelse, dvs. til foreldrenes muligheter til å gi barnet penger. Men det ble også antydnet at foreldre har flere oppgaver. De skal som nevnt sørge for sine barn slik at de ikke lider nød, men de skal også oppdra dem til måtehold og til å bli ansvarlige samfunnsmedlemmer.

Analysen viser at inntektens størrelse har liten betydning for hvor mye ekstrapenger barnet har fått i løpet av siste måned. Riktignok får barn i familier med høyeste inntektsgruppe noe mer enn barn i andre inntektsgrupper, men forskjellen er ikke signifikant. Kun på en forbrukspost har familier med høy inntekt gitt signifikant mer penger. Dette gjelder sportsutstyr. At det er få signifikante forskjeller mellom hva foreldre gir av ekstrapenger til ulike forbruksposter og familiens inntekt antyder at det er foreldres holdninger til hva barn skal og bør ha som er det utslagsgivende. Dette betyr at noen foreldre, til tross for trangere økonomiske rammer, strekker seg langt for at deres barn skal ha det de fleste har, og omvendt, at noen foreldre med romslig økonomi og som trolig kunne gitt barnet sitt mer, velger å gi det som de fleste har.

Også hvorvidt mor var ute- eller hjemmearbeidende inngikk i modellen som noe som kunne bidra til å forklare eventuelle forskjeller i barn og unges økonomiske forhold. Tabell 3.5 viser at dette overhodet ikke har noen betydning, beløpet som er gitt til ekstrapenger er tilnærmet likt på øret i familier enten mor er utearbeidende eller hjemmearbeidende.

Utdanningsnivå og inntekt henger sammen, men i tillegg indikerer utdanningsnivå noe om de interesser som finnes, noe som igjen tenkes å avleire seg i ulike forbruksmønstre (Bourdieu 1984). Det var sterkt samsvar mellom foreldres utdanningsnivå, og mors utdanning ble valgt som indikator. Men heller ikke mors utdanningsnivå ser ut til å ha noen særlig betydning for hvor mye penger barnet har fått til ulike formål siste måned. Ett unntak finnes. Høy utdanning er tegn på høy kulturell kapital og antyder et handlingsskjema hvor kulturelle aktiviteter inngår ifølge Bourdieu (1984). Det er derfor ikke overraskende at det gis mer ekstrapenger

til kino, teater og konserter der hvor mor har universitetsutdannelse. Men igjen er det den store likheten som er iøynefallende. Konklusjonen er at foreldres sosio-økonomiske bakgrunn har svært lite å si for hvor mye ekstrapenger foreldre gir sine barn.

Variasjoner i ekstrapenger etter familietype og bosted

Undersøkellesmodellen antydte at hvor mye penger foreldre gir til barna kan ses ut fra egenskaper ved barnet (kjønn og alder), det kan ha noe med sosio-økonomiske forhold å gjøre, eller det kan forklares ut fra den kontekst barnet inngår i. *Hvor mange barn* det er i familien er noe som tenkes å virke inn på hvor mye penger foreldre gir til barns forbruk. Vi har vel alle møtt påstanden om at enebarn er bortskjemte og får hva de vil. Vi har også sett at enebarn får mer i lomme penger enn andre (tabell 3.1). Dette kan forklares ved at foreldre som har ett barn er mer ettergivende overfor dette når det gjelder ønsker om forbruk. En annen årsak som kan skjule seg bak et slikt utsagn er at foreldre som har kun ett barn å bruke penger på har større anledning til å skjemme bort dette ene barnet. Et tredje forhold er at enebarn ofte ikke har noen å dele med eller arve ting fra, alt må kjøpes nytt til dette barnet, noe som igjen gjør at enebarn får et høyere forbruk.

Tabell 3.6 antyder at på noen forbruksposter så synker beløpet foreldre har gitt til barnet proporsjonalt med antall barn i familien. Dette gjelder særlig klær, hvor foreldre med ett barn har gitt 612 kroner i gjennomsnitt siste måned, mens foreldre som har fire eller flere barn kun har gitt 199 kroner. Årsaken kan være at foreldre

Tabell 3.6: Gjennomsnittlig beløp gitt til ulike utgiftsposter og forskjeller mellom familier med ulikt antall barn og hvorvidt man er en eller to foreldre og etter bosted. Oppgitt i hele kroner.

	Antall barn i familien				Familiesit.		Bosted	
	1 barn	2 barn	3 barn	4 barn	2 for.	1 for.	By	Land
Klær, sko etc.	612	419	421	199*	422	341	418	393
Snacks, snackbar	66	31	38	28**	36	34	35	36
Aviser, blad	52	39	24	34	38	24	31	37
Fødselsdagspresang	76	46	39	48	44	50	35	53
Turer m/klasse, org.	64	119	133	80	117	98	101	121
Sportsaktiviteter	65	76	109	148	93	93	78	104
Kino, teater/konsert	26	18	18	26	20	19	25	15**
Transport	24	18	17	21	17	22	13	22*
Sportsutstyr	82	116	77	40	97	68	114	74
Diskotek	28	8	12	19*	12	13	10	14
Video	13	5	8	3	7	4	15	5
Hobbyutstyr	8	24	23	87	33	17	16	39
Data/elektronikk	711	56	5	225*	130	45	198	47
SUM	1829	975	931	958*	1070	830	1089	960
N=	31	176	133	48	303	92	165	230

* signifikant for $p < .05$ F-test

** signifikant for $p < .01$ F-test

med flere barn ikke har råd til å gi så mye til alle barna, eller det kan være at der hvor det er flere barn så arver de yngre klær av de eldre. Hvor mye penger foreldre har gitt til snacks og cola viser samme tendensen, beløpet som gis synker med antall barn. Her er det ikke snakk om å arve, det er vel heller slik at foreldre med flere barn ikke har anledning til å bruke så mye penger? Også penger gitt til diskotek og snackbarer viser samme tendens, og igjen er det ikke snakk om å arve. Når det gjelder datamaskiner og elektronikk får også enebarna mest. Dette er gjenstander som både kan arves og brukes av flere. De andre utgiftspostene viser ingen signifikante forskjeller med hensyn til hvor mange barn det er i familien. Tendensen er imidlertid at foreldre oftere har gitt mest der hvor det kun er ett barn i familien. Også de samlede utgiftene viser at

enebarn får nesten dobbelt så mye som de andre. De samlede utgiftene viser imidlertid små forskjeller enten det er to, tre eller fire barn i familien.

Hvorvidt man vokser opp med begge foreldre eller bare ett kunne tenkes å ha innvirkning på hvor mye barnet får av ekstrapenger til å bruke på ulike utgiftsposter. Analysen viste imidlertid at dette har ingen betydning. Det er ingen signifikante forskjeller i beløpene mellom familier med ett eller to foreldre.

Å vokse opp i byen eller på landet ser ut til å by på mye av det samme, i alle fall når det gjelder barns muligheter til å kjøpe seg bestemte varer og tjenester. Foreldre i by- og i primærnæringskommuner ser i alle fall ut til å være ganske enig i hvor mye de gir barna av ekstrapenger på de ulike forbrukspostene. To signifikante forskjeller finner vi imidlertid blant de to foreldregruppene, forskjeller som kan føres tilbake til strukturelle forhold ved de forskjellige stedene. Foreldre på landet er mer tilbøyelige til å gi mer penger til transport, noe som lett kan forstås som at det er større behov for transport i spredtbygde strøk. Omvendt finner vi at foreldre i byen lettere gir penger til kino, teater og konserter enn de på landsbygda. Dette sammenfaller med en undersøkelse av ungdommens eget forbruk (Brusdal 1995) hvor ungdommen på landet brukte mer av egne penger til transport og byungdommen mer av egne penger til kino. Dette kan forklares strukturelt ved at kinotilbudet er større i byene. Foreldre i byene oppgir jevnt over å gi noe mer penger, men det er ikke signifikante forskjeller mellom foreldre på de to stedene. Også her er det særlig data og elektronikk som viser de største forskjellene. Det er imidlertid ikke signifikant fordi det er få og store forskjeller mellom beløpene.

Avslutningsvis ønsket vi å se et samlet uttrykk for hvor mye foreldre ga barnet i løpet av en måned. Ved å ta utgangspunkt i de

som ga barnet sitt lommepenger og legge til det som de hadde gitt av ekstrapenger i løpet av en måned viste dataene at dette beløp seg til 1228 kroner i gjennomsnitt. Regresjonsanalysen viser at beløpet varierer med noen av indikatorene i undersøkelsesmodellen.

Regresjonsanalysen viser at det er kun to forhold i undersøkelsesmodellen som viser signifikante forskjeller med hvor mye penger totalt foreldre har gitt barnet siste måned. Dette varierer først og fremst med barnets alder, og videre med hvor mange barn det er i husholdet. Og det er betydelig dyrere å ha en 9. klassing enn en 6. klassing i huset. I gjennomsnitt må foreldre til 9. klassinger ut med 769 kroner mer enn det foreldrene til en 6. klassing må ut med i lommepenger og ekstrapenger.

Vi har tidligere sett at hvor mye foreldre gir barna i lommepenger først og fremst varierer med barnets alder. Fra 6. til 9. klasse øker beløpet betydelig. Også når det gjelder ekstrapenger er alder et viktig skille, og 9. klassingene får nesten det dobbelte beløp i ekstrapenger. Dette gjaldt først og fremst penger til klær, turer med klasse eller idrettslag eller penger til annen transport. Forklaringen ligger i økt aktivitetsradius, flere steder å gå, og videre at klær er viktig i identitetsoppbyggingen som finner sted i ungdomstiden (Storm-Mathisen 1989). Familiens inntekt ser ikke ut til å ha noen særlig betydning, heller ikke mors utdanning eller hvorvidt hun var hjemmевærende eller utarbeidende, eller om man bodde med begge eller en forelder hadde heller ingen betydning.

Tabell 3.7: Avhengig variabel: Totalt beløp som foreldre har gitt. Regresjon. (N=259).

	B-verdier	T-verdier
<u>Kjennetegn ved barnet:</u>		
Kjønn (1=jente)	-181.95	-.864

Klassetrinn(1=9.klasse)	768.752***	3.544
<u>Sosio-økonomisk bakgrunn:</u>		
Bruttoinntekt	.291	.409
Mor videreutd.	189.540	.587
Mor univ/høyskoleutd.,	137.028	.405
Mors yrk.situasjon (1=yrk. aktiv)	134.859	.441
<u>Familiekontekst:</u>		
Antall foreldre (1= 1 forelder)	-264.309	-.901
2 barn	-936.281*	-2.358
3 barn	-975.007*	-2.390
4 el. flere barn	-1200.401*	-2.483
Bosted (1=by)	98.028	.450
<u>Konstantledd³</u>	<u>1556.778**</u>	<u>.277</u>
Forklart varians	4,3%	

Sign. for p<. 05 (T-test) Sign. for p<.01 (T-test) Sign. for p<.001 (T-test).

Det samme gjaldt for om man bodde i by- eller i en primærnæringskommune. Derimot viser analysen at enebarn får noe mer enn andre. Dette til tross, det mest gjennomgående trekket er at det er lite som skiller familier som gir lite eller mye i ekstrapenger ut fra indikatorene i undersøkelsesmodellen.

Trolig er foreldres holdninger viktigere. Foreldre er både forsørgere og oppdragere. Det handler ikke bare om muligheten til å gi barna ekstrapenger, men viljen. Vi skal nærme oss noe av dette ved å se på foreldre og deres rolle som oppdragere.

³ I konstantleddet er foreldre til gutter, foreldre til 6. klassinger, mor har grunnskoleutdanning, 0 i inntekt, mor hjemmeværende, begge foreldre, enebarn, bor på landet.

4 Arbeidsoppgaver i hjemmet

4.1 Barn skal lære seg å arbeide for det de får

Mens barns oppvekst tidligere nærmest var å betrakte som noe som gikk av seg selv, har foreldrerollen i våre dager blitt viet større oppmerksomhet, og betydningen av foreldrenes innsats for barnets fremtidige liv og suksess understrekes (Frønes 1994). Foreldre skal ikke bare sørge for det materielle, de skal også oppdra. De skal sosialisere sine barn, dvs. bidra til at de forvandles fra å være et biologisk vesen til å bli et samfunnsvesen. Det skilles ofte mellom primær og sekundær sosialisering, hvor den primære betegner overgangen fra biologisk til sosialt vesen, mens den sekundære sosialisering gjelder tilegnelse og innøving av særlige ferdigheter. I familien foregår først og fremst primærsosialiseringen, men også deler av sekundærsosialiseringen finner sted her.

Bjurström (1982) hevder at barn sosialiseres inn i to konkurrerende verdisystemer, en produksjonsmoral som forbereder inngangen til arbeidslivet, og en forbruksmoral som veileder dem i forbruks- og fritidsaktiviteter. Den siste lærer barnet først gjennom familiens forbruk, men etter hvert vokser det inn i et annet forbruksfellesskap med jevnaldrende. Produksjonsmoralen blir indirekte formidlet gjennom skole og arbeidsliv, men også av foreldre.

I prosessen med å oppdra barn til å bli fullverdige medlemmer av det voksne samfunn, skal foreldre lære de unge ansvar og at man må arbeide for det man ønsker. Webers teori om den protestantiske etikk lanserer sammenhengen mellom økonomisk atferd og evne til å utsette behov (Weber 1985). Utgangspunktet er kalvinismen og

predestinasjonslæren som ble tolket dithen at de som klarte å leve et puritansk liv og legge seg opp eiendom var de utvalgte. Dette førte til at det ble lagt sterk vekt på sparsommelighet og nøysomhet. Dette er dyder som ikke helt har gått i glemmeboken, og særlig middelklassens barn sparer mer til tross for at de får mindre lomme penger (Hussein 1981). Det er derfor ikke urimelig å forvente at foreldre vil sørge for barna sine og gi dem penger til eget forbruk, men samtidig også lære dem nøysomhet og arbeidsomhet ved å pålegge dem oppgaver i hjemmet.

Det er mot denne bakgrunnen vi skal se spørsmålet om barnet har arbeidsoppgaver i hjemmet, dvs. at det skal lære seg å yte, ikke bare å nyte. Man skal tilegne seg en produksjonsmoral. Og de fleste foreldre ser ut til å legge opp til dette. Nærmere bestemt 86 prosent av foreldrene har svart at deres barn har arbeidsoppgaver hjemme i forbindelse med lomme pengene. (Kun 4 prosent har svart direkte nei, men 10 prosent er ubesvart, noe vi tolker som at graden av forpliktelse ved arbeidsoppgavene er litt svevende).

At man skal gjøre seg fortjent til pengene ser altså ut til å være den overordnede norm, og det er et prosjekt som foreldre starter tidlig (Brusdal 1990). Hvorvidt barnet har arbeidsoppgaver hjemme eller ikke varierer lite med de indikatorene som inngikk i undersøkelsesmodellen⁴. To forhold ser ut til å ha en viss betydning, nemlig mors utdannelse og hvor mange søsken det er i familien. Det er større andel av barna som har arbeidsoppgaver i hjemmet der mor har universitetsutdannelse. Men det er særlig antall barn i familien som ser ut til å ha betydning. Enebarna slipper lettere unna og kun 82 prosent av disse har arbeidsoppgaver i hjemmet mot 95 prosent av dem med ett søsken. Grad av

⁴ Vi har tatt utgangspunkt i foreldre som enten har svart at barnet har arbeidsoppgaver eller ikke har det. De som ikke har besvart spørsmålet er utelatt her. Dette utgjør 354 foreldre.

arbeidsoppgaver øker med antall søsken, 98 prosent av dem med to søsken har arbeidsforpliktelser, mens der hvor det er tre eller flere barn i familien har alle arbeidsoppgaver.

Årsakene til forskjellene kan være av ulik karakter. Kvinner med høy utdanning har høyere yrkesfrekvens, noe som gjør det mulig å tolke dataene slik at mødre med universitets- eller høyskoleutdanning trenger mer hjelp i hjemmet. Denne fortolkningen møter motbør ved det faktum at det er ingen forskjell i hvorvidt barnet har arbeidsoppgaver og om mor er yrkesaktiv eller hjemmearbeidende. Det kan altså se ut som det er andre og kanskje mer ideologiske forhold som kan forklare denne forskjellen. Muligens aner vi konturene av den moderne individualiserte familie hvor alle har sine arbeidsoppgaver og hvor det ikke er så tydelig arbeidsdeling som i den mer tradisjonelle familie (Douglas 1996). En annen undersøkelse (Furnham og Thomas 1984) viser at middelklassebarn oftere oppga visse arbeidsoppgaver i forbindelse med lommepenger. At det er de universitetsutdannede mødre i vårt utvalg som pålegger barna flest arbeidsoppgaver støtter dette funnet. At andelen som har arbeidsoppgaver øker med antall søsken kan imidlertid fortolkes rent praktisk, jo flere barn jo mer arbeid og alle må ta sin tørn.

4.2 Ulike arbeidsoppgaver som barn har

De fleste barn får penger hjemme, vanligvis lommepenger, men det vanker også ekstrapenger, og det finnes andre måter foreldre avlønner barna på. Og de fleste foreldre pålegger barnet en gjenytelse eller arbeidsoppgaver i hjemmet, noe som vi tolker som at barn ikke bare skal få, men lære å arbeide for pengene. Vi ønsket å se nærmere på hvilke arbeidsoppgaver dette var, og om de varierte med ulike forhold i undersøkelsesmodellen. Vi har tatt

utgangspunkt i de foreldrene som har svart ja på spørsmålet om deres barn har arbeidsoppgaver. Dette utgjør 340 foreldre.

Den vanligste arbeidsoppgaven barn og unge har er å holde orden og rydde på rommet. Hele 83 prosent av foreldrene som hadde pålagt barnet sitt arbeidsoppgaver hadde gitt denne oppgaven. Deretter er de unge pålagt å hjelpe til med annet husarbeid. Igjen omfatter dette relativt mange, 61 prosent av foreldrene oppgir at barnet deres har dette som arbeidsoppgave. Om lag hvert femte barn har også som arbeidsoppgave å gå i butikken (Tabell 4.1).

Tabell 4.1: Andel som har ulike arbeidsoppgaver hjemme i forhold til kjønn og klassetrinn. Prosent.

Arbeidsoppgaver	Alle	Kjønn		Alder	
		Gutt	Jente	6. klasse	9. klasse
Rydde rommet	83	82	85	86	81
Hjelpe m/husarbeid	61	57	67*	59	65
Passe søsken	25	23	27	27	22
Pass/stell av dyr	23	17	30**	24	22
Gå i butikken	21	21	20	23	16
Hagearbeid/snørydding	24	39	9***	20	31*
Stell av familiemedlemmer	1	1	2	2	1
Hjelpe med foreldres arbeid	2	3	2	3	2
Andre oppgaver	3	5	1*	3	3
N=	339	171	168	209	130

* sign. or $p < .05$ kjikvadrat-test

** sign. for $p < .01$ kjikvadrat-test

***sign for $p < .001$ kjikvadrat-test

Noen av arbeidsoppgavene er knyttet til familie- og boforhold. Pass av dyr og søsken er en slike arbeidsoppgaver som henholdsvis 23 og 25 prosent har. Ikke alle har søsken eller dyr i husholdet, så det er vanskelig å si noe om hvor obligatoriske disse arbeidsoppgavene

er. Det samme gjelder for hagearbeid og snømåking som 24 prosent av foreldrene oppgir at de unge har som arbeidsoppgaver. Det er også klart at ikke alle bor slik at dette er aktuelle arbeidsoppgaver. Relativt få skal passe eller gjøre ærend for besteforeldre eller hjelpe foreldre i arbeidet, noe som også kan forklares med tilgjengelighet og hvorvidt dette er praktisk mulig. 3 prosent av foreldrene har oppgitt andre arbeidsoppgaver som barnet har. Dette dreier seg om vasking av bil, bære ved, fjerne leker, og gårdsarbeid (tabell 4.1).

Vi var interessert i å se om type arbeidsoppgaver varierte med egenskaper knyttet til barnet, som kjønn og alder, eller om arbeidsoppgavene varierte med forhold i familien, f.eks. om mor var yrkesaktiv eller ikke, hvor man bodde osv.

Forskjeller mellom gutter og jenter og 6. og 9. klassinger

De fleste samfunn har prinsipper for tildeling av kjønnsroller. Dette betyr ofte at en persons kjønn utløser visse forventninger om hva vedkommende skal gjøre eller ikke gjøre, eller en forventning om at noen arbeidsoppgaver passer for gutter og andre for jenter. På noen områder er forventningene til gutter og jenter identiske, på andre mer kjønnsesifikke. F.eks. hevdes det at på grunn av biologiske forskjeller er det naturlig at kvinnen tar hånd om sosiale relasjoner, hjemmet og det nære, mens mannen påtar seg det instrumentelle, her eksemplifisert ved yrkeslivet (Parsons og Bales 1955). Denne teorien er utformet på femtitallet og det har skjedd store endringer siden den gang. Biologien legger ikke samme rammer for jenters aktiviteter som tidligere.

Tabellen 4.1 viser at noen oppgaver er omtrent likt fordelt mellom gutter og jenter. Begge forventes å holde orden på rommet sitt, gå i butikken og passe søsken, stelle familiemedlemmer som er syke og hjelpe foreldrene i deres arbeid. Men tabellen viser også at noen av arbeidsoppgavene er mer kjønnsesifikke. En større andel av

jentene må ta husarbeid og dyrestell, mens guttene må ta en større andel av snømåking og hagearbeid og andre forefallende oppgaver som bilvask, bære ved etc.

Denne arbeidsfordelingen mellom gutter og jenter viser litt til de mer tradisjonelle mønstre hvor jentenes arbeidsoppgaver er knyttet til hjem og omsorg, mens guttenes oppgaver ligger noe utenfor hjemmet, i alle fall utendørs. Forskjellen kan også forklares noe ved forestillinger om ulik fysisk styrke, hvor snømåking, hagearbeid, vedbæring etc. krever mer fysisk styrke enn husarbeid eller pass og stell av dyr. At det kun er snømåking og hagearbeid som øker signifikant med alder, styrker en oppfatning av dette som arbeidsoppgaver som krever en viss fysisk styrke.

Variasjoner i arbeidsoppgaver etter familiens sosio-økonomiske status

I modellen inngikk tre indikatorer for familiens sosio-økonomiske status. Når dette ble sammenholdt med de forskjellige arbeidsoppgavene barn hadde, viste analysen at det var svært små forskjeller mellom de ulike sosio-økonomiske statusene. Familiens inntekt hadde overhodet ingen betydning.

Kun en av arbeidsoppgavene viste signifikante forskjeller. Dette gjaldt *husarbeid*. Der hvor mor var *yrkesaktiv* var en større andel av barna pålagt husarbeid, 64 prosent mot 51 i hushold der mor var hjemmearbeidende (sign for $p < .05$). Også mors utdanning hadde innvirkning på i hvilken grad barnet var pålagt husarbeid, og analysen viser at mødre med universitets- eller høyskoleutdanning krevde langt mer enn mødre med grunnskoleutdanning. 44 prosent av mødrene med grunnskoleutdanning krevde husarbeid av barna mot 70 prosent der mødrene hadde universitets- eller høyskoleutdanning. Det ser altså ut til at yrkesaktive mødre og mødre med høyere utdanning i større grad krever en innsats med

husarbeid. Igjen ser det ut til at vi aner konturene av den moderne individualiserte familie hvor alle medlemmer har sin oppgaver.

Variasjoner etter familietype og bosted

Heller ikke her viste indikatorene i modellen noen store forskjeller i arbeidsoppgaver mellom familier med en eller to foreldre, med eller uten søsken og hvorvidt familien bodde i byen eller i en primærnæringskommune. Noen unntak fantes, men dette var mer forventet. Andelen som har som oppgave å passe søsken øker - ikke uventet - med antall barn i husholdet. Heller ikke er det overraskende at flere foreldre i primærnæringskommunene har pålagt sine barn pass og stell av dyr. At det er flere foreldre i primærnæringskommuner som pålegger barna å hjelpe til med foreldrenes arbeid, kan også være et resultat av en annen arbeidsstruktur i primærnæringskommunene.

Analysen av barns arbeidsoppgaver viser at noen forskjeller er strukturelt betinget. Det slående med dataene er imidlertid den store likheten snarere enn forskjellene. De fleste foreldre ser ut til å ha det samme oppdragelsesprosjektet, barnet skal lære å arbeide for pengene. Det er svært små forskjeller på hvilke foreldre som gjør hva. Unntaket kan muligens være i forhold til barnets kjønn, hvor det er en viss tradisjonell arbeidsdeling mellom de arbeidsoppgaver som gutter og jenter har.

Men forholdet mellom liv og lære er ikke alltid som det skal være. Kun 10 prosent av foreldrene som har pålagt barnet arbeidsoppgaver svarer at oppgavene alltid blir utført. 75 prosent av foreldrene svarer at arbeidsoppgavene ikke alltid blir gjort, mens 15 prosent ikke har svart på spørsmålet. Trolig er det litt ulik praksis som skjuler seg bak denne svarkategorien.

Regresjonsanalysen (tabell 4.2) tar utgangspunkt i foreldre som har svart ja eller nei på spørsmålet på spørsmålet om det hender at oppgavene ikke blir gjort⁵. Analysen viser at hvorvidt oppgavene blir gjort eller ikke skiller først og fremst på hvilken klassetrinn barnet er på. Når vi går fra 6. klassinger til 9. klassinger øker sannsynligheten for at oppgavene er gjort med 14 prosent. Når vi går fra hushold med to foreldre til hushold med en forelder synker sannsynligheten for at oppgavene alltid blir gjort med 12 prosent. Også når vi beveger oss fra familier der hvor mor har grunnskoleutdanning til familier hvor mor har universitets- eller høyskoleutdanning synker sannsynligheten for at oppgavene alltid blir gjort. Også i overgangen fra å ha ett barn til det å ha to øker sannsynligheten for at foreldrene rapporterer at arbeidsoppgaver ikke blir gjort.

Årsakene til dette kan være mange. Det kan se ut som de unge blir flinkere med alderen, at de har lært noe om innsats og belønning. Men samtidig har vi sett av tabell 4.1 at det er en noe mindre andel som har arbeidsoppgaver blant dem som går i 9. klasse. Kanskje er det slik at kravene foreldre stiller blir litt mindre med årene, kanskje lærer foreldre seg å bli mindre kravstore? Eller er det det at skolearbeidet tar så mye tid at foreldre synes at dette er nok?

Regresjonsanalysen viste også at en større sannsynlighet for at foreldre i familier med en forelder oftere rapporterer at oppgavene ikke blir gjort. Vi har tidligere sett at det ikke var større andel av barna som hadde arbeidsoppgaver i denne type familie, men dette kan tolkes i tråd med Weiss' undersøkelse hvor det kom frem at enslige foreldre i større grad er avhengig av at oppgavene blir utført, og dermed er mer påpasselige og mindre tolerante overfor forsømmelser.

⁵ Av de 337 foreldrene som har besvart spørsmålet oppgir 12% at oppgavene alltid blir gjort, mens 88% oppgir at oppgavene ikke alltid blir gjort.

Tabell 4.2: Avhengig variable⁶: Hvorvidt barnet gjør eller ikke gjør arbeidsoppgavene. Regresjon. (N=274)

	B-verdier	T-verdier
<u>Kjennetegn ved barnet:</u>		
Kjønn (1=jente)	-.013	-.343
Klassetrinn (1=9.klasse)	.141***	3.700
<u>Sosio-økonomisk bakgrunn:</u>		
Bruttoinntekt	-4,286E-05	-.332
Mors videregående utd.	-.083	-1.441
Mor universitetsutd.	-.136*	-2.234
Mors yrk.situasjon (1=yrk.aktiv)	.016	.292
<u>Familiekontekst:</u>		
Antall foreldre (1=1 forelder)	-.122*	-2.355
2 barn	-.184*	-2.403
3 barn	-.113	-1.454
4 eller flere barn	-.109	-1.210
Bosted (1=by)	.002	.040
<u>Konstantledd⁷</u>	<u>.661***</u>	<u>6.321</u>
Forklart varians	7,2%	

* sign. for $p < .05$ (T-test) **sign. for $p < .01$ (T-test) ***sign. for $p < .001$ (T-test).

Vi har tidligere også sett at der mor har universitets- eller høyskoleutdannelse var det større andel av barna i familien som hadde arbeidsoppgaver. Dette så ikke ut til å være kun fordi disse mødrene arbeidet mer og derfor trengte mer hjelp hjemme, men at det mer var ideologisk fundert, at det dreier seg om ulike typer familier. Noe av dette avspeiler seg trolig her. Kanskje er disse mødrene mer opptatt av dette som et oppdragerprosjekt, og de

⁶ Hender at oppgavene alltid blir gjort = 1, oppgavene ikke alltid gjort = 0.

følger kanskje mer nøye med på at ting blir gjort, og kanskje er det mer opptatt av at alle i familien har sine oppgaver å utføre?

Enebarna i dette materialet får mer penger av foreldrene, men ikke signifikant flere arbeidsoppgaver. Når vi beveger oss fra familier med begge foreldre til familier med ett foreldre synker sannsynligheten for at oppgavene alltid blir gjort. Dette føyer seg inn i en forståelse av at foreldre med ett barn ikke er så strenge i sin oppdragelse.

4.3 Hvor tilfredse er foreldre med ordningen?

De fleste foreldre uttrykker en viss tilfredshet med måten de håndterer barnets forbruk på, dvs. pengene de gir og arbeidsoppgavene som er knyttet til dette. 69 prosent av foreldrene svarer at de er svært fornøyd eller fornøyd med ordningen i hjemmet. Kun 6 prosent oppgir at de er misfornøyd, resten, 25 prosent, er sånn passe fornøyd.

En regresjonsanalyse viser at det er lite som skiller fornøyde foreldre fra de misfornøyde. Unntaket er foreldre med ett barn som er mest fornøyd, mens de med flere barn er minst fornøyd. Blant foreldre med ett barn finner vi 72 prosent som er svært fornøyd eller fornøyd mot kun 45 prosent blant dem med tre eller flere barn (sign.for $p < .05$).

Misnøyen er først og fremst knyttet til at det blir så mye mas om å gjøre ting. Av 44 foreldre som har oppgitt hvorfor de er misfornøyde er hovedargumentet at det blir så mye mas om å gjøre ting (66 prosent). Deretter er argumentet at de ikke synes at barnet

⁷ I konstantleddet er foreldre med gutter, foreldre med 6. klassinger, mor har grunnskoleutdanning, mor hjemmeværende, 0 i inntekt, begge foreldre, enebarn, bor på landet.

lærer om ansvar (27 prosent). 7 prosent av foreldrene oppgir at de er misfornøyd fordi det blir mye mas om penger.

Får det følger for barnet at det ikke gjør arbeidsoppgavene sine? Tabell 4.3 viser at for mange kan dette ha konsekvenser. Kun en tredjedel av foreldrene svarer uforbeholdent ja på at dette ikke får konsekvenser, at barnet får samme sum uansett hvor lite det måtte gjøre. For de resterende får dette i varierende grad følger.

Tabell 4.3: Får barnet samme beløp selv om det ikke har gjort arbeidsoppgavene sine? Prosent (N=285).

Får samme beløp uansett?	Prosent
Nei	25
Ja	34
Det varierer	41

Igjen ønsket vi å se om det var noen forskjeller mellom foreldre med ulike holdninger i denne saken. Det ble skilt mellom dem som uforbeholdent svarte at barnet fikk samme beløp uansett og de andre. Igjen viste det seg at ut fra de indikatorene som inngikk i modellen var det ingen signifikante forskjeller mellom foreldre med ulik praksis.

Uansett så ser det oppdragende element ut til å være sterkt representert, og vi skal derfor gå nærmere inn på foreldrenes prioriteringer.

5 Foreldre som oppdragere

Foreldre er oppdragere som ikke bare skal sørge for at barna deres materielt får det de trenger, men også at de vokser opp og finner seg til rette i det voksne samfunn. Hva som er passe, hva som er lite eller mye er spørsmål foreldre ofte står overfor. Hva er et passende beløp å gi i lommepenger, hvor mye ekstra er det rimelig å gi uten å gi så mye at barnet blir bortskjemt og ødelagt? Videre må foreldre ta stilling til hvilket forbruk de mener er bra for barnet. Hva er det de prioriterer og hva er det de ikke prioriterer?

De ulike prioriteringene kan tenkes å springe ut av mange årsaksforhold. Foreldre er som regel en bekymret rase som tenker på sine barns ve og vel. Og det er mye å bekymre seg over. Det kan være en bekymring for at deres barn skal bli marginalisert, det vil si ekskludert fra arenaer og virksomheter som regnes som viktige. Prioriteringer har som referanse et uheldig forløp man vil distansere seg fra, en "hvis-så"-tankegang. Her kan tenkes ulike prioriteringer. Det kan være kompetanse knyttet til det sosiale, det å sette barnet sitt i stand til å være på ulike ungdomsarenaer sammen med andre ungdommer. Andre arenaer som prioriteres kan bunne i en tankegang om at dette er sunt og bra. Deltakelse i sportsaktiviteter har ofte blitt oppfattet av foreldre som noe som er positivt. Uansett, det koster penger å oppholde seg og delta på ulike arenaer, og noen ganger kreves det også spesielle klær. Bak foreldrenes prioriteringer kan det skjule seg ønsker om integrering i ungdomsmiljøet, men det kan også skjule seg et ønske om at deres barn skal se "ordentlig" ut (og kanskje dermed også oppføre seg ordentlig?). En siste kompetanse vi skal nevne er den som kan knyttes til ferdigheter i skole og produksjonsliv.

5.1 Foreldres prioriteringer

Vi har sett at de fleste foreldre gir barna sine lommepenger, og de fleste pålegger barna noen arbeidsoppgaver i hjemmet. Denne tankegangen kan forstås som en oppdragelse i en produksjonsmoral, dvs. om å sette tæring etter næring og lære seg arbeidslivets krav og verdier. Men barn og unge får ikke bare etter ytelse. I løpet av en måned er det også en del ekstrapenger som tilflyter barna. Det er relativt små forskjeller mellom foreldre enten de gir lite eller mye penger, og mellom foreldre som har pålagt barna sine ulike arbeidsoppgaver når vi legger de tradisjonelle indikatorene som inntekt, utdanning, bosted, og barnets kjønn og alder til grunn. Trolig handler dette mye om hvilke idealer og hvilke prioriteringer foreldre legger vekt på. I tabell 5.1 er det listet opp en rekke forbruksposter som foreldrene oppgir at de sannsynlig eller svært sannsynlig ville gitt penger til.

Tabellen antyder at noen forbruksposter har status som nødvendigheter. For eksempel er turer med klasse eller idrettslag noe foreldre prioriterer høyt. Dette er utgifter som opptrer en sjelden gang, og klasseturen er en del av skolegangen kan det se ut som. Også penger til transport som buss og trikkebilletter er noe foreldre prioriterer høyt.

Barn og unge feirer sine fødselsdager, de gir presanger og får presanger. Denne utvekslingen av gaver bekrefter relasjoner mellom individer og det å gi gaver finner vi i alle samfunn (Mair 1965:159). Å ta imot en gave innebærer implisitt en bekreftelse på at jeg er din venn og en forpliktelse om å gi ved neste anledning (Mauss 1972, Borch 1994). Denne forpliktelsen sier noe om relasjonene. Dersom man ikke gir så har man brutt en norm om gjengjeldelse og relasjonen mellom partene er ikke symmetrisk

lenger, men man skylder den annen noe. Dette er noe de fleste foreldre har forståelse for, og det er nok derfor denne type utgifter har høy prioritet.

Tabell 5.1: Andel som har svart sannsynlig eller svært sannsynlig på forespørsel om de vil gi barna sine penger til ulike formål i forhold til kjønn og alder. Prosent. (N=395).

	Alle	Kjønn		Klassetrinn	
		Gutt	Jente	6. klasse	9. klasse
Turer m/klasse, forening	99	100	98	99	99
Fødselsdagspresanger	94	93	87*	97	87***
Transport (Trikk, buss)	90	97	90*	91	89
Sportsaktiviteter	89	92	85*	88	90
Klær, sko, sminke	71	80	62***	72	69
Kino, konserter, teater	70	71	69	72	67
Sportsutstyr	67	69	64	69	63
Aviser, blad, bøker	51	55	46	55	43*
Hobbyutstyr	51	51	50	50	53
Diskotek, snackbar, kafé	38	34	43	36	40
Snacks, cola, sjokolade	32	35	29	33	31
Leie av video	23	27	18*	21	25
Data og elektronikk	10	8	12	10	10
N=	395	201	192	239	153

* signifikant for $p < .05$ kjikvadrat-test *** signifikant for $p < .001$ kjikvadrat-test

Idrettsaktiviteter har en sentral plass i norske barn og ungdommers oppvekst. Idrettsaktiviteter er en viktig del av fritiden, og svært mange unge deltar i forskjellige aktiviteter (Sisjord 1996). Idretts- og sportsaktiviteter er også noe foreldre stiller seg positiv til. 89 prosent av foreldrene oppgir at dette er noe de sannsynligvis ville gi penger til og 67 prosent vil sannsynligvis gi penger til sportsutstyr. Også klær, penger til kino, konserter og teater er noe foreldre prioriterer høyt, det samme gjelder hobbyutstyr og lesestoff. Foreldrene ser derimot ut til å være noe mer tilbakeholdne når det

gjelder penger til snacks, kafé- og diskotekbesøk, leie av video og datautstyr. Sistnevnte kanskje fordi det ikke er så aktuelt for alle.

Tabell 5.1 antyder at noen forbruksposter har status som nødvendigheter. Vi kan se på dette som en normativt foreskrevet standardpakke om hvilket forbruk ungdomstiden skal inneha. Grunnpilarene i en slik ”pakke” vil derfor være turer med klassen eller forening. Det vil være fødselsdagspresanger og andre presanger og det vil være muligheten til å benytte ulike transportmidler. I tillegg kommer sportsaktiviteter som 89 prosent av foreldrene oppgir at de svært sannsynlig eller sannsynligvis vil gi penger til. Dette er en standardpakke som refererer til et minimumsforbruk, noe omtrent alle foreldre slutter opp om og som dermed kan tolkes som et minimum. Dette skulle innebære at foreldre, uansett ressurser, vil strekke seg langt for at deres barn skal ha anledning til å delta i dette forbruket. Det er også verdt å merke seg at forbruket i denne standardpakken i liten grad består av gjenstander. Det handler i stor grad om å integrere barnet i ulike aktiviteter eller nettverk. Denne standardpakken utelukker heller ikke at det finnes andre standardpakker for gjenstander, og videre at ulike subkulturer vil ha sine spesielle. Det som er det sentrale ved begrepet er at det refererer til et minimum, en nødvendighet, for å være integrert i samfunnet (jfr. Douglas 1979).

5.2 Er det noen kjennetegn ved foreldre med ulike prioriteringer?

Foreldre ser ut til å være tilbøyelige til å prioritere gutter og jenter noe ulikt. Fire forbruksposter viser signifikante forskjeller i guttenes favør. Dette gjelder særlig klær hvor en betydelig andel av foreldrene ser ut til å være villige til å gi guttene ekstra penger til klær. Vi har tidligere sett at foreldre oppgir å ha gitt guttene mer ekstrapenger til klær siste måned (tabell 3.4). Årsakene til dette kan

vi bare spekulere over. Det kan være at gutter sliter mer klær og dermed oftere trenger nytt. Det kan også være at foreldre bekymrer seg mer for gutter, og tror at de lettere kan komme i dårlig selskap, noe som kan gjøre at foreldre er mer villige til å medvirke til at de er pene i tøyet. At foreldre også er mer tilbøyelige til å ville gi gutter penger til transport og idrettsaktiviteter kan støtte en antakelse om gutter som mer utsatte og dermed satses det mer på å holde dem på rett kjøp. Men presset er trolig også større for gutteforeldrene fordi sport og idrett er noe gutter driver med i større grad. Muligens handler også det å ville gi gutter penger i fødselsdagspresang om en integrering i etablerende og forpliktende relasjoner. At foreldre er mer villig til å gi gutter penger til video kan igjen forklares ved at gutter ser mer på video (Brusdal og Lavik 1991) og trolig spør oftere om penger til dette. Det er også verdt å merke seg at ingen av prioriteringene går i jentenes favør.

Alder skiller i liten grad på foreldres sannsynlighet for ulike prioriteringer (tabell 5.1). To signifikante forskjeller finnes imidlertid. Viljen til å gi penger til fødselsdagspresanger avtar med barnets alder, det samme gjelder viljen til å gi penger til aviser, blader, tegneserier og bøker.

Vi har sett at det er visse forskjeller i hva gutte- og jenteforeldre vil prioritere av ulike forbruksposter. Og videre at det er små endringer blant foreldre med barn i 6. og 9. klasse. For å forenkle fremstillingen noe, ble det foretatt en eksplorerende faktoranalyse for å identifisere knipper av prioriteringer. Ved faktoranalyse finner en den underliggende forklaring på sammenhenger mellom to eller flere indikatorer. Faktorskåren eller ladningen, viser styrken på sammenhengen mellom faktoren (dimensjonene) og indikatorene.

Tabell 5.2: Ulike dimensjoner i foreldres prioriteringer. (N=395).

Rotert faktoranalyse	1.faktor	2.faktor	3.faktor
----------------------	----------	----------	----------

Transport	-.288	.059	.732
Turer	-.094	.161	.801
Data	.246	.648	-.083
Aviser, blad, tegneserier, bøker	.669	.247	.053
Video	.533	.308	.162
Hobbysaker	.224	.583	.147
Snacks, cola	.807	.006	-.017
Kino, teater, konsert	.599	.202	.317
Diskotek, kafé, snackbar	.756	.097	.089
Sportsaktiviteter	.134	.622	.198
Sportsutstyr	-.014	.780	.167
Presanger	.145	.130	.679
Av den totale varians forklarer de tre faktorene 54%	31%	13%	10%

Faktoranalysen kom frem med tre faktorer som gir oss en pekepinn om ulike knipper av prioriteringer. *Faktor 1* forteller om foreldre som vil prioritere forbruksposter knyttet til snacks, mediebruk, kino og diskotek. Denne prioriteringen kan karakteriseres som et forbruk knyttet til nytelse og opplevelse. Karakteristisk er det at dette forbruket har kort varighet. Når filmen er sett, eller snacksen er fortært, er det lite igjen. Det er også vanligvis små summer det dreier seg om.

Faktor 2 forteller om prioriteringer knyttet til hobbysaker, data, sportsutstyr og sportsaktiviteter. Også denne faktoren er knyttet til aktiviteter, men den skiller seg fra foregående ved at tiden hvor forbruket kan nytes, er lengre. Sportsutstyret har man over tid, det samme vil gjelde for data- og hobbysakene. Det er snakk om mer varige gjenstander, kanskje også vil foreldre føle at dette forbruket er mer fordypende og utviklende. Det er også større summer det dreier seg om.

Faktor 3 betegnet foreldre som ville prioritere det vi kalte det obligatoriske forbruket, dvs. det de aller fleste støtter opp om, og som dermed nesten kan oppfattes som obligatorisk. Dette gjelder transport med trikk og buss, klasseseturer og fødselsdagspresanger, forbruksposter som alle foreldre prioriterte svært høyt. Klær er ikke tatt med i Faktoranalysen, men vil i det videre bli behandlet som egen variabel.

Det ble laget indekser av de tre faktorene (tabell 5.3). Der hvor foreldre svarte at det var sannsynlig eller svært sannsynlig på at de ville gi penger til en forbrukspost ble svaret kodet 1, ellers 0. Det inngår ulikt antall prioriteringer i de forskjellige indeksene. I faktor 1, som betegner prioriteringer av forbruk knyttet til opplevelse og nytelse inngår 5 positive prioriteringer. I faktor 2 som betegner prioriteringer til forbruk av gjenstander og aktiviteter inngår 4 positive prioriteringer, mens i indeksen som betegner faktor 3, det obligatoriske forbruket, inngår 3 positive prioriteringer.

Det er verdt å merke seg at mens de to første indeksene fordeler seg ganske jevnt fra de foreldre som hadde ingen prioriteringer til de som har fullt hus, så viser indeksen for faktor 3 at langt de fleste foreldre, 87 prosent, prioriterer positivt alle tre forbrukspostene som inngår i denne indeksen. Dette forsterker inntrykket av at dette er noe foreldre ser på som obligatoriske forbruksposter.

Tabell 5.3: Fordelingen av antall prioriteringer på de forskjellige indeksene. Prosent.

Antall prioriteringer	Faktor 1 Nytelse/opplevelses-orientering	Faktor 2 Aktivitets-orientering	Faktor3 Obligatorisk orientering
Ingen prioriteringer	17	6	1
1 prioritering	23	19	12
2 prioriteringer	22	34	10
3 prioriteringer	17	32	87
4 prioriteringer	13	8	-
5 prioriteringer	8	-	-
SUM	100	99	100
N=	354	349	372

Det ble foretatt regresjonsanalyser av de tre indeksene og foreldrenes prioriteringer til klær for å se om det var noen spesielle kjennetegn hos foreldre med ulike prioriteringer. Igjen viser det seg at de kjennetegnene eller indikatorene som inngikk i undersøkelsesmodellen hadde relativt liten betydning. Med de uavhengige variablene som inngikk i modellen var det kun 1 prosent forklart varians for Faktor 1, indeksen som betegnet prioriteringer til et opplevelses- og nytelsesorientert forbruk. Kanskje fordi det her dreier seg om relativt små beløp? Litt penger til en cola, leie av video eller penger til en kinobillett? Sammenlagt er det ikke så store summer det dreier seg om, noe som kan være forklaringen på at det ikke er de sosio-økonomiske variable som skiller foreldre med slike prioriteringer fra andre.

Faktor 3 som betegnet det obligatoriske forbruket viste ingen signifikante forskjeller mellom ulike typer foreldre. Dette forsterker inntrykket av at dette er obligatorisk forbruk og at de fleste foreldre stiller seg positivt til denne type forbruk og vil prioritere dette høyt. Regresjonsanalysen av faktor 1 vil derfor ikke bli gjengitt.

Indeksen som ble konstruert med utgangspunkt i faktor 2 fortalte om foreldre som prioriterte aktiviteter og utstyr i tilknytning til dette. Regresjonsanalysen her har 7,8 prosent forklart varians og viser tre signifikante forskjeller. Sannsynligheten for at man vil gi penger til denne type forbruk øker med inntektens størrelse, foreldre bosatt i by hevder å ville prioriterer dette mer enn foreldre bosatt i primærnæringskommuner. Videre er det mindre sannsynlig at foreldre med flere barn vil prioriterer denne type forbruk. At inntekten har betydning kan forklares med at det her er snakk om større forbruksposter, det er gjenstander som gjerne koster mer (tabell 4.3). At foreldre bosatt i byen er mer villige til å prioritere dette, kan kanskje forklares ved at disse foreldrene er mer opptatt av at barna skal være ute og drive idrett, mens ”friskluft-problematikken” er mindre til stede i familier som bor mer spredtbygd. At prioriteringen synker med antall barn i familien og de barnerike familiene er de som stiller seg minst positive til utstyr knyttet til aktiviteter, kan tyde på at dette blir kostbart der det er mange barn, men også at i familier med mange barn er det mulig å arve utstyr.

Når det gjelder prioritering av klær har vi sett at gutteforeldrene prioriterer dette høyere (tabell 4.1). Litt urettferdig, siden jenter vanligvis er mer opptatt av klær, og bruker mer av egne penger på klær (Brusdal og Lavik 1991, Brusdal 1995). Vi har tidligere antydnet noen mulige forklaringer på hvorfor foreldrene var mer villig til å gi ekstrapenger til noen forbruksposter til gutter. Forklaringen antydnet en oppfatning om at mer opptatt av å legge mer forholdene til rette for guttene slik at de ikke foreldre til gutter mener de er mer sårbare og at foreldre vil derfor være utsettes for ”dårlige miljøer”. Vi antydnet innledningsvis også at foreldre ikke ser ut til å ville prioritere det mer flyktige klesforbruket som særlig jentene representerte. Det ser altså ikke ut til å være klesforbruket i seg selv, men snarere jentenes klesforbruk som har lav prioritet.

Tabell 5.3: Avhengige variabler; Foreldres sannsynlighet for å gi penger til aktivitetsorientert forbruk og sannsynlighet for å gi penger til klær. Regresjon.⁸

	Faktor 2		Klær	
	B-verdi	T-verdi	B-verdi	T-verdier
<u>Kjennetegn ved barnet:</u>				
Kjønn (1=jente)	-.043	-.370	-.379***	-4.159
Klassetrinn (1=9. klasse)	-.058	-.473	-.257**	-2.615
<u>Sosio-økonomisk bakgrunn:</u>				
Bruttoinntekt	1.180E-03**	2.874	-3.14E-05	-.091
Mor videregående utd.	.172	.893	-.120	-.786
Mor univ/høuskole utd	..219	.893	-.337*	-2.109
Mor yrkaktiv/hjemmearb (1=yrk.aktiv).	-.098	-.571	8.37E-03	.061
<u>Familiekontekst:</u>				
Antall foreldre (1=1 forelder)	-.033	-.198	-.213	-1.574
2 barn	-.036	-.173	.024	.140
3 barn	-.400	-1.870	-.056	-.312
4 eller flere barn	-.525*	-2.012	-.257	-1.210
Bosted (1=by)	.323**	2.632	.200*	2.021
Konstantleddet	1.644***	5.305	4.497***	17.702
Forklart varians	7,8%		9,2%	
N=	349		311	

sign. for $p < .05$ **sign for $p < .01$ ***sign. for $p < .001$ (T-tester).

Foreldre blir mindre villig til å prioritere klær når de beveger seg fra å ha barn i 6. klasse til å ha barn i 9. klasse. Årsakene kan være mange, klesbudsjettene er store og kjøpetrangen nærmest uendelig hos barn på dette alderstrinnet, og foreldre kan ikke etterkomme alle ønsker. Vi har også tidligere sett at utgiftene til klær øker fra 6. til 9. klasse, noe som viser at foreldrene ikke gir mindre penger til klær, men snarere at barna deres har svært mange ønsker.

⁸ I konstantleddet er foreldre til gutter, foreldre til 6. klassinger, mor har grunnskoleutdanning, 0 i inntekt, begge foreldre, mor hjemmевærende, enebarn, foreldre på landet.

Heller ikke ser det ut til å være et pluss for barnet at mor har universitetsutdannelse dersom det ønsker penger til klær. I disse familiene ser kleskjøp ut til å ha en noe lavere prioritet. Foreldre i byen derimot ser ut til noe lettere å kunne gi penger til kleskjøp.

5.3 Hva legger foreldre vekt på?

Foreldre gir barn ekstrapenger har vi sett. Det er kun 5 prosent som ikke har gjort dette siste måned. Motivene for å gi barna ekstrapenger kan være mange, og tabell 5.4 viser at de fleste foreldre gir ekstrapenger ut fra en oppfatning om at de tingene som pengene gis til er nødvendige i et barns liv eller i et ungdomsliv. Vi har tidligere sett at det i hovedsak dreier seg om turer med klasse eller idrettslag, penger til transport, fødselsdagspresanger, sportsaktiviteter og klær. Dette var også forbruksposter som foreldrene prioriterer høyt. Det tyder på en konsistens mellom holdning og handling. Utdypninger av dette synspunktet kan vi lese i skjemaene hvor foreldre har skrevet *Ting det er naturlig å være med på, f.eks. i regi av skole eller idrettslag*. Her er det aktiviteten som styrer foreldrenes prioriteringer.

Deretter legger flest foreldre vekt på at ekstrapengene skal være en oppmuntring. På skjemaene kan vi lese utdypninger hvor det står *Fortjener det, jobber bra med skolen*, eller at *Barnet har gjort en ekstra innsats*. Dette kan tolkes som at belønninger er en del av oppdragerrollen, som noe foreldre tar i bruk for å anspore til positiv atferd. Det samme gjelder for de 7 prosentene av foreldrene som svarer at de legger mest vekt på at det er *lærerikt* når de skal gi barnet ekstrapenger. At “alle andre har” ser ikke ut til å berøre foreldre og deres prioriteringer, heller ikke ser sunnhetsaspektet ut til å være av betydning.

Tabell 5.4: Oversikt over hva foreldre legger vekt på når de gir ekstrapenger. Prosent. (N=373).

Legger vekt på:	Prosent
At alle andre har	2
At det er lærerikt	7
Ser det som nødvendig	66
At det er sunt	2
Barnet trenger en oppmuntring	18
Annet	5

I Annet-kategorien skjuler det seg forskjellige svar. Mange av disse svarene er en utdyping av at de ser det som nødvendig. *Dyd av nødvendighet* er det skrevet, videre henvises det til om barnet trenger det eller ikke. Disse åpne svarkategoriene antyder også at det er svært forskjellige situasjoner rundt om i hjemmene. Noen skriver: *Barnet spør nesten aldri om penger, så jeg vil nok svare ja for å glede barnet.* Omvendt situasjon er det når foreldre gir barnet ekstrapenger fordi *Barnet griner hvis hun ikke får, hun er bortskjemt.* To totalt forskjellige situasjoner hvor foreldre i første eksempel ser forbruk som noe positivt, noe som knytter barnet til ungdomskultur og spesielle aktiviteter og interesser som de mener er til glede og utvikling og gjerne vil bidra til dette. Det andre utsagnet vitner mer om et press man ikke orker å ta kampen opp mot. Det er imidlertid ingen signifikante forskjeller på foreldre som legger vekt på ulike ting. Hva foreldre legger vekt på er nok svært knyttet til foreldrenes holdning og hvordan deres barn er og oppfører seg.

Foreldre ser ut til å prioritere at barna skal holde på med aktiviteter. De legger også vekt på at barna skal ha oppmuntring. At ”alle andre får” ser ikke ut til å være av betydning.

6 Foreldre, barn og penger

Barn og unge bruker penger. Foreldre forsørger, oppdrar og prioriterer. Og de gir i varierende grad barna sine penger til forskjellige typer forbruk. Men det er ikke alltid like enkelt, og det er ikke alltid enighet i familien. I dette kapittelet skal vi se på barn og unges forbruk i en familiekontekst. Utgangspunktet er foreldrene og deres tanker om seg selv som forsørger og oppdrager. Vi skal gå inn og studere i hvilken grad dette diskuteres med andre foreldre, eller med egne barn. Hva resulterer disse diskusjonene i? Fordragelighet eller konfrontasjoner og nektelser?

6.1 Hvordan foreldre ser seg selv

De fleste foreldre tror at de er som alle andre i måten de forholder seg til barnet sitt og dette barnets forbruk. Det ble stilt spørsmål til foreldrene om de tror at deres barn får mer, like mye eller mindre enn andre på samme alder. Tabell 6.1 viser at de fleste foreldre tror at de er som alle andre foreldre, og gir sitt barn like mye som andre.

Tabell 6.1: Tror du at ditt barn får mer, like mye eller mindre enn andre på samme alder? Prosent. (N=363).

Tror at	Prosent
Barnet får mer	5
Barnet får like mye	67
Barnet får mindre	28

Mer interessant er det kanskje at få foreldre føler at de gir mer enn andre, hvis de tror de avviker fra det som er vanlig, så er det fordi

de gir for lite. Er det slik at noen foreldre stadig føler seg presset, at det aldri er nok? Dette gjelder vel en fjerdedel av foreldrene. Regresjonsanalysen viser at det er ingen signifikante forskjeller mellom foreldre som mener at de gir det samme eller mer og foreldre som mener at de gir mindre når vi tar utgangspunkt i det beløpet de har gitt barnet. Men er det slik at foreldrene selv vet om de gir lite eller mye? Ved å ta utgangspunkt i foreldre som gir lommepenger og ekstrapenger⁹ og sammenholde dette med om de tror om de gir mer eller mindre enn andre foreldre, viser det seg at det er et visst samsvar med virkeligheten og det de tror. Foreldre som tror de gir like mye eller mer har i gjennomsnitt gitt 1347 kroner siste måned, mens de som tror de har gitt mindre har i gjennomsnitt gitt 892 kroner (sign. for $p < .05$ F-test). Det ser altså ut til at foreldre har et bevisst forhold til om de gir lite eller mye, at de som oppgir å gi mindre til barnet også gjør dette, mens de som gir mer har en tilbøyelighet til å tro at de er som alle andre selv om de ligger noe over gjennomsnittet. Dette kan tyde på at noen foreldre tror at andre barn får mer enn de i realiteten gjør.

6.2 Diskusjoner om økonomi

Det er rimelig å anta at det er mange diskusjoner rundt om i hjemmene knyttet til barn og unges forbruk. Og ut fra overbevisning, holdninger til barneoppdragelse og prioriteringer gir foreldre penger til aktiviteter og gjenstander. Hva som er rimelig, hvor langt man skal strekke seg er nok spørsmål mange foreldre stiller seg. Men foreldre ser i liten grad ut til å diskutere sitt barns pengeforbruk med andre foreldre. 64 prosent sier at dette gjør de sjelden eller aldri og kun 2 prosent oppgir å gjøre dette ukentlig eller oftere. Her er det ingen signifikante forskjeller som skiller mellom ulike typer foreldre (tabell 6.2).

⁹ I analysen inngår 296 foreldre.

Foreldre og barn diskuterer økonomi langt oftere med hverandre. I hvert fjerde hjem finner vi ukentlig eller oftere diskusjoner om økonomi (tabell 6.2). Hvordan denne diskusjonen arter seg varierer, fra saklige samtaler til skrik og gråt. Noen har daglige konflikter hvor *telefonringing er en nesten daglig konflikt* som en forelder uttrykker det. Vi har også sett av skjemaene at noen barn tyr til tårer og at foreldrene gir seg. *Ellers begynner hun å grine* er det en som skriver på skjemaet.

Tabell 6.2: Hvor ofte diskuterer foreldre barns pengeforbruk med andre foreldre og med eget barn. Prosent.

Diskuterer økonomi med:	Andre foreldre (N=393)	Egne barn (N=390)
Sjelden eller aldri	64	9
Sjeldnere enn 1 gang i måneden	24	22
Par ganger i måneden	10	45
Ukentlig eller oftere	2	24

I andre familier går det roligere for seg: *Hos oss diskuterer vi ikke hva vi har råd til, men behov for. Da strekker pengene lenger* står det på skjemaet til foreldrene til en jente på 15 år bosatt i en primærnæringskommune. Vi aner også en konflikt som er knyttet til det å bo i spredtbygde strøk. På flere av skjemaene skriver foreldre om problemer i forbindelse med å skysse ungene, og hvor aktiviteter der det må kjøres og hentes skaper konflikter mellom foreldre og barn.

Regresjonsanalysen av hvorvidt foreldrene diskuterer økonomi med andre foreldre skilte som nevnt ikke på de indikatorene som inngikk i modellen. Derimot kom det frem noen forskjeller på spørsmålet om hvor ofte man diskuterer økonomi med barnet (tabell 6.3). Analysen antyder at diskusjonene først og fremst øker med alderen. Det er oftere diskusjoner når man har en 9. klassing

enn når man har et barn i 6. klasse. Dette trolig fordi 9. klassingen har et langt høyere forbruk og sikkert tilsvarende høyere antall ønsker om forbruk. Men en 9. klassing er også eldre og har et bedre grep om hvordan og hva økonomi er slik at det er lettere å diskutere (Brusdal 1991).

Tabell 6.3: Avhengig variabel¹⁰; Diskusjoner om økonomi mellom foreldre og barn. Regresjon. (N=314) ¹¹

	B-verdi	T-verdi
<u>Kjennetegn ved barnet:</u>		
Kjønn (1=jente)	-.214*	-2.178
Klassetrinn (1=9.klasse)	.319**	3.151
<u>Sosio-økonomisk bakgrunn:</u>		
Bruttoinntekt	-1.62E-04	-.464
Mor videregående utd.	.007	.045
Mor univ/høyskole. utd.	.195	1.200
Mor yrkaktiv/hjemmearb. (1=yrk.aktiv)	.243	1.702
<u>Familiekontekst:</u>		
Antall foreldre (1=1 forelder)	.323*	2.322
2 barn	-.005	-.025
3 barn	.232	1.266
4 eller flere barn	-.093	-.418
Bosted (1=by)	-.028	-.276
Konstantleddet	2.744***	9,399
Forklart varians	6,4%	

*sign. for $p < .05$ **sign. for $p < .01$ ***sign. for $p < .001$ (T-test).

Regresjonsanalysen viser at foreldre har oftere diskusjoner med gutter enn med jenter, men samtidig så har vi også sett at foreldre var villige til å prioritere gutteforbruket høyere (tabell 4.1 og 4.3). Dette kan tyde på at diskusjonene ikke er så opprivende. Det er oftere diskusjoner i familier med en forelder. Vi har tidligere

¹⁰ Avhengig variabel: Hvor ofte diskuterer du økonomi med barnet ditt? (Jfr. Tabell 6.2)

¹¹ I konstantleddet er foreldre til gutter, foreldre til 6. klassinger, mor har grunnskoleutdanning, mor er hjemmeværende, 0 i inntekt, to foreldre, enebarn, bor på landet.

referert til en undersøkelse hvor enslige foreldre var mer avhengig av at arbeidsoppgaver ble gjort og dermed mer restriktive (Weiss 1994). Det er trolig slik at enslige foreldre også har behov for å diskutere økonomi, og at det derfor er hyppigere diskusjoner i slike familier. Vi har ellers sett at det er ingen forskjeller i beløpnes størrelse. Heller ikke er det slik at alle diskusjoner er opprivende, kanskje er det en hyggelig stund sammen hvor man kan planlegge for noe man ønsker seg. En forelder som oppgir å ha ukentlige diskusjoner med sin sønn på 15 år antyder at dette ikke nødvendigvis er opprivende diskusjoner:

Han har ganske stor forståelse for hva vi kan kjøpe. En del av pengene går med til sportsutstyr. Maser lite om ting - vet kanskje at det ikke nytter. Sparer ukepengene og kjøper ofte klær han har lyst på selv.

6.3 Konfrontasjoner og nektelser

Det er ikke ofte at situasjonen tilspisser seg, men noen ganger gjør den det. Vi har spurt om hvor ofte foreldre er i den situasjon at de har nektet barnet sitt å gjøre ting eller å kjøpe ting.

Tabell 6.4 viser at det er langt mer vanlig å nekte barn ting enn aktiviteter. De fleste foreldre ser ut til å strekke seg langt for at barna deres skal være med på ulike aktiviteter. Vi har også tidligere sett at aktiviteter var noe foreldre prioriterte høyt. Hele 66 prosent av foreldrene oppgir at de sjelden eller aldri har nektet barnet å være med på aktiviteter, mens kun 22 prosent av foreldrene sier at de sjelden eller aldri har nektet barnet å kjøpe forskjellige ting. Til gjengjeld er det 40 prosent av foreldrene som månedlig eller oftere oppgir å nekte barnet spesielle ting. Vi har tidligere sett at foreldre prioriterer turer og aktiviteter høyt, og tabellen under bekrefter dette

og antyder at de fleste strekker seg langt for at ungen deres skal være med på forskjellige aktiviteter.

Tabell 6.4: Andel foreldre som har nektet barn aktiviteter og ting. Prosent.

	Nektet aktiviteter (N=388)	Nektet ting (N=379)
Sjelden eller aldri	66	22
Sjeldnere enn 1 gang i måneden	25	38
Par ganger i måneden	8	30
Ukentlig eller oftere	2	10

Når foreldre nekter barn å delta, er dette ulike aktiviteter og av ulike grunner. Under er det listet opp de aktivitetene som foreldre har oppgitt at de har nektet barnet å delta i:

Tabell 6.5: Ulike aktiviteter som foreldre har nektet barnet sitt å delta i. Prosent.

Sportsaktiviteter, idrettsarrangement	17
Fornøyer (kino, diskotek osv.)	15
Reising, ferier, språkskole	8
Hobbyer som div leirer eks. rideleir	5
Diverse (videoleie, tv-spill)	6

N=395

At barnet er med i ulike aktiviteter er tydeligvis noe foreldre anser som nødvendig og utviklende. Foreldrene til en jente i 5. klasse bosatt i en primærnæringskommune skriver at *Kostnader er ikke viktigst. Barn skal oppleve/vurdere forskjellige aktiviteter, men det må være en plan med aktivitetene.*

Når foreldre nekter barn å delta i aktiviteter er det gjerne med begrunnelsen at det er *farlige sporter*, dvs. at barnet kan komme til å skade seg. Eller det kan være at foreldrene i landkommuner ser det å skysse barna med bil å være svært problematisk. *Aktiviteter der det må kjøres og hentes i tillegg*. Dette er også et problem i byen og foreldrene til en gutt i 6. klasse skriver at de har nektet han *Basket, da han går på to ting fast. Det blir for mye kjøring og tar mye tid.*

Det kan også være snakk om *Akutt forbigående aktiviteter sånn som jeg vet han kommer til å gå lei* som en forelder til en gutt i 6. klasse skriver. Også reiser og ferier og språkreiser er noe som foreldre nekter barna å delta i. *Dyre turer som varer over flere dager, f.eks. på fjellet*, skriver en forelder til en gutt på 14 år.

Med *ting* eller *forbruksgjenstander* har vi sett at foreldre stiller seg mer avvisende. Her var det en større andel som nekter og som nekter oftere enn det som var tilfelle med aktivitetene (tabell 6.4). Hva er det foreldre nekter barna sine, og hvilke begrunnelser har de? Et ord som går igjen når foreldre begrunner nektelsene er at dette er *unyttige ting*, noe de anser som *unødvendig* eller *moteting uten nytteverdi* eller såkalte *døgnfluer av populære leker*. Foreldre er opptatt av det nyttige og utviklende og stiller seg mer avvisende til det unyttige. Tabellen under viser at når et barn blir nektet å kjøpe spesielle ting er dette først og fremst klær. Ikke overraskende fordi vi har sett tidligere at dette er en stor utgiftspost, og også andre undersøkelser viser at klær er noe ungdom prioriterer høyt, det er viktig for dem og de bruker mye penger på dette (Brusdal og Lavik 1991, Brusdal 1996, Storm- Mathisen 1998). I begrunnelsene for å nekte sine unge å kjøpe klær finner vi henvisninger til *merkevarer, moteting, klær og sminke som ikke er nødvendig*.

Også sportsutstyr ser ut til å være et område hvor barns ønsker og foreldres holdninger ikke alltid er samsvarende. Dette kan være ønsket om *snowboard, rulleskøyter, nytt skiutstyr*. Ofte handler det om å ha siste modell. Foreldre nekter å kjøpe *Ny sykkel selv om han har en som er i orden og bare er 2 år gammel*. Jevnaldersgruppa er også med å sette standard for hva som er ønskverdig og ikke, og det er ikke alltid foreldre er med på dette. I et skjema for foreldrene til en gutt på 11 år bosatt i byen kan vi lese: *Eks. rulleskøyter. Kameraten har noen som er dyrere, da vil min sønn bytte også.*

Tabell 6.6: Andel foreldre som har nektet barnet sitt forskjellige ting. Prosent.

Klær, sko, toalettsaker	30
Sportsartikler, sykkel, utstyr, treningstøy	12
Musikk, CD'er, kassetter	7
Elektroniske ting, TV, dataspill	7
Blad, bøker	6
Godteri, pizza, hamburgere	4
Ting knyttet til hobbyer (eks. frimerker)	4
Kjæledyr og hester	2
Kjøretøy; moped, bil, båt	1
Diverse ting	18

N=395

Tabellen viser at det er ønsket om klær som ofte skaper de store diskusjoner. Dette til tross for at foreldre oppga å prioritere kleskjøp relativt høyt (71 prosent oppga at det var svært sannsynlig eller sannsynlig at de ville gi penger til dette). På den annen side har undersøkelser vist at dette er noe de unge er svært opptatt av (Brusdal og Lavik 1991 og Brusdal 1995), noe som igjen kan tyde på at de unge er ganske umettelige i sine ønsker.

Ellers viser tabellen at det er relativt dyre ting som foreldre har nektet å kjøpe. Det gjelder stereoanlegg og andre elektroniske ting, og forskjellig datautstyr og dataspill. Vi finner også noen som har nektet å kjøpe godterier og pizza og hamburgere og ulike blad og tegneserier.

Disse "kampene" mellom ungdom med sine ønsker, og foreldre som ikke vil etterkomme disse, ser ut til å være til en viss grad kjønns spesifikke. Hos jenteforeldrene står kampen om klær, hvor 43 prosent av jenteforeldre oppgir å ha nektet å gi penger til dette mot kun 18 prosent av gutteforeldrene. Vi har tidligere sett at foreldre mer sannsynlig vil gi penger til kleskjøp for gutter enn for jenter. Dette tyder på at jentene i større grad må "kjempe" for sine kleskjøp. Hvorfor det er slik vet vi ikke, vi har tidligere antydning at kanskje gutter sliter mer klær, eller kanskje er foreldre mer opptatt av at gutter skal se presentable ut. Omvendt er det med sports- og hobbyutstyr. Her møter guttene døren og 18 prosent av guttene har blitt nektet sportsutstyr mot 6 prosent av jentene.

Hvem er vinneren og hvem er taperen i disse diskusjonene? Det kan nesten se ut som det lønner seg for barnet å mase. Tabellen under tar utgangspunkt i de foreldrene som gir barnet lommepenger og eventuelle ekstrapenger og sammenholder dette med hvor ofte det er diskusjoner om økonomi i hjemmet. Tabellen viser et noe sammensatt bilde.

Tabell 6.7: Hvor mye barnet har fått av penger totalt i forhold til hvor ofte det er diskusjoner i hjemmet. Oppgitt i hele kroner. N=390.

Hyppighet diskusjoner	Gjennomsnittlig fått siste måned
Sjelden/aldri	2399
Sjeldnere enn 1 gang i måneden	878
Par ganger i måneden	976
Ukentlig eller oftere	1203***

Sign. for $p < .001$ F-test

I familier hvor det sjelden eller aldri er diskusjoner om penger finner vi at det er her barnet har fått mest. I gjennomsnitt har disse foreldrene gitt 2399 kroner siste måned. Det kan altså se ut som her får barnet det det vil ha. Men tabellen viser også at der hvor det er ukentlig eller oftere diskusjoner finner vi dem som kommer på andre plass. I disse tilfellene har foreldrene gitt kroner 1203 siste måned. Der hvor det er mindre diskusjoner er også beløpene lavere, og de laveste beløpene finner vi der hvor det svært sjelden diskusjoner om penger. Her har foreldre gitt langt under det som de har gitt i familier med ukentlige diskusjoner. Dette kan tyde på at foreldre gir etter, og at det lønner seg for de unge å stå på.

7 Hva foreldre gjør er mer avhengig av holdninger enn ressurser

Rapportens tema er foreldrenes syn på barn og unges økonomi. Hva de gjør og hvordan de forholder seg til dette. Hovedtrekket er at norske foreldre er ganske samstemte i hva de gjør og hva de prioriterer. Det kan se ut som det er en uskreven norm blant mange foreldre, selv om de diskuterer lite seg i mellom. De fleste foreldre gir barna både lommepenger og ekstrapenger, og det er ingen forskjell på dem som gir og ikke gir. Hvor mye man gir i lommepenger varierer noe. Beløpet øker først og fremst med alder, det er om lag en dobling fra 6. til 9. klasse. Videre får jenter noe mer enn gutter, og enebarn mer enn der hvor det er flere barn i familien.

Også ekstrapenger er noe de fleste får, som oftest til transport, snacks og fødselsdagspresanger, men også relativt ofte til klær. Hvorvidt man gir lite eller mye er først og fremst avhengig av hvilket klassetrinn barnet er i, også her er det om lag en dobling fra 6. til 9. klasse. Dette gjelder særlig ekstrapenger til klær, turer og transport. Et forbruksmønster som bekrefter at dette er unge mennesker på vei ut i verden, og at riktige klær er viktig på denne ferden. Det er få andre kjennetegn som skiller foreldre som gir lite eller mye ekstrapenger. Inntekten har liten betydning, kun på en forbrukspost gir foreldre med høyere inntekt mer, nemlig til sportsutstyr. Vi hadde også en forventning om at utdanningsnivå kunne bidra til å forklare forskjeller i forbrukspreferanser. Analysen viste at kun på et område skiller utdanningsnivå på ekstrabeløpets størrelse, og det er i familier hvor mor har høyere utdanning hvor

det vanker mer ekstrapenger til kino og teater. Videre er enebarna noe forfordelte fordi foreldre gir mer når det kun er ett barn i familien. Om det er en eller to forelder har ingen betydning for hvor mye man gir av lommepenger eller ekstrapenger.

De fleste foreldre knytter visse betingelser eller arbeidsoppgaver til lommepengene. Slik sett kan vi si at foreldre har et oppdragerprosjekt, at det er snakk om lærepenger, selv om foreldre ikke er så raske til å sanksjonere når oppgavene ikke blir utført. Foreldre gir jenter noe mer i faste lommepenger, men til gjengjeld må jentene gjøre mer husarbeid enn guttene. Vi aner også et noe tradisjonelt syn på fordelingen arbeidsoppgavene mellom gutter og jenter. Mens de fleste har som oppgave å rydde rommet, er husarbeid og dyrepass noe som tilfaller jentene i større grad, mens en større andel av guttene får pålagt hagearbeid og snømåking.

Det forlanges noe mer husarbeid der hvor mor er yrkesaktiv og der hvor mor har universitets- eller høyskoleutdanning. Her kan vi ane den moderne familie eller forhandlingsfamilien, hvor alle har sine arbeidsoppgaver. Men forholdet mellom liv og lære varierer. Kun 25 prosent av foreldrene oppgir at arbeidsoppgavene alltid blir gjort. At arbeidsoppgaver ikke blir gjort skjer oftest er hvor det er yngre barn og flere barn. Det rapporteres også oftere at dette forekommer i familier med en forelder og der hvor mor har universitets- eller høyskoleutdanning. (Vi har tidligere sett at dette var foreldre som krevde mer av barna). Dette bekrefter inntrykket av noen familier hvor oppgaver fordeles, hvor det forhandles og man får etter ytelse.

De fleste foreldre sier seg også fornøyd med tingenes tilstand, og det er ikke noen kjennetegn som skiller fornøyde foreldre fra de misfornøyde. Heller ikke ser det ut til at foreldre anstrenger seg for å leve opp til rollen som den store læremesteren. I alle fall blir det

sjelden konsekvenser for barna av eventuell unnaluring med arbeidsoppgavene. Kun 25 prosent av foreldrene oppgir at dette får konsekvenser for det utbetalte beløpet. Det er ikke her foreldre gir sine lærerpenger.

Det gjør de mer når vi ser på prioriteringene deres. Foreldre er ganske enige i hva de vil prioritere høyt, hva som har middels prioritet og hva som har lav prioritet. Noen forbruksposter er obligatoriske slik som turer med klassen eller turer med ulike foreninger eller organisasjoner som for eksempel tur med idrettslaget. Også penger til transport og fødselsdagspresanger tilhører det de fleste foreldre vil gi penger til uten noe videre diskusjon. Idrettsaktiviteter og kleskjøp har en relativt høy plass på foreldrenes prioriteringsliste, mens forbruk som knytter seg til ting som nytes og forsvinner fort som cola, snacks, besøk på diskotek og snackbarer, har lav prioritet.

Foreldre prioriterer først og fremst det de synes er obligatorisk og nødvendig, og videre er de opptatt av at barn skal holde på med aktiviteter som er lærerike og utviklende, og prioriterer utstyr i tilknytning til disse aktivitetene og hobbyene. De legger vekt på det som er lærerikt og nødvendig. En del ekstrabelønninger vanker det også fordi foreldre ønsker å gi barnet en oppmuntring i riktig retning. Vi kan sette et lite spørsmålstegn ved begrunnelsen om at det er nødvendig. Muligens er det slik at mange foreldre har en oppfatning av ungdomskulturen og hva den krever som er ganske overdreven. Barn maser og argumenterer for sine ønsker, og foreldre tar dette til etterretning, og kanskje har barna argumentert så godt at mange foreldre oppfatter svært mye som nødvendig tilbehør til ungdomsrollen. Muligens er det slik at foreldre føler et visst press i retning av å måtte strekke seg langt for å kunne gi barnet det det trenger.

Dette presset kan anes når foreldre blir spurt om hvordan de plasserer seg selv med tanke på hvor mye de gir barna. De fleste, 67 prosent, mener at de gir like mye som andre. Kun 5 prosent mener de gir mer, mens 28 prosent mener de gir mindre. Det er et visst samsvar til det de har gitt og om de mener de gir mer eller mindre enn andre. Men det er også en tendens til at de tror at de gir mindre enn andre foreldre. Igjen kan dette tolkes som et press foreldre føler for å gi barnet penger.

Til tross for dette presset er det få foreldre som tar opp temaet ungdom og økonomi med andre foreldre. Derimot diskuterer foreldre og barn ofte økonomi. Hvordan disse diskusjonene arter seg varierer, fra saklige diskusjoner til gråt for å få penger til spesielle aktiviteter eller gjenstander. Datamaterialet antyder at det er hyppigere diskusjoner om penger og økonomi i hjem hvor det er 9. klassinger, noe som sikkert kan føres tilbake til at her er det betydelig høyere og dyrere forbruk og flere og dyrere ønsker tilstede.

Det er en del diskusjoner mellom foreldre og barn, og foreldre nekter tidvis å etterkomme barnets ønsker om penger til forskjellige forbruksposter. Vi aner noe av de samme prioriteringene og oppdragerprosjektet når vi ser hva som foreldre nekter å gi penger til. Det skjer sjeldnere når barnet spør om penger til aktiviteter enn til å kjøpe spesielle gjenstander. Foreldre strekker seg lengre for at barn skal være med på eller holde på med aktiviteter, mens kjøp av ting står lavere i kurs. Særlig merkevarer og det som går under betegnelsen *moteting* eller *døgnfluer* er noe foreldre er lite villig til å gi penger til. Resultatet er derfor at dette er et tema som er gjenstand for hyppige diskusjoner, og kjøp ulike gjenstander er også dette som foreldre oftest nekter å gi penger til.

Foreldre til gutte- og jentebarn har ikke samme diskusjoner. Mens gutteforeldre nekter oftere gutter å være med på spesielle aktiviteter fordi de er farlige eller fordi det er for kostbart, er jenteforeldre oftere involvert i diskusjoner om klær. Det er særlig her at disse foreldrene nekter jentene penger. Vi vet fra andre undersøkelser av jenter bruker mer av egne penger til klær (Brusdal 1995) og vi har også sett at foreldre lettere vil prioritere ekstrapenger til gutter. Dette skulle i praksis si at jenter må kjempe mer for å få penger til klær, for beløpet som foreldre har gitt i ekstrapenger til barna er omtrent likt fordelt mellom kjønnene.

Analysen antyder at verken foreldres økonomi, utdanning, bosted eller om det er en eller to forelder ser ikke ut til å være av nevneverdig betydning for hva foreldre gir, krever og prioriterer. Det er ikke evnen til forbruk eller familiens ressurser som er det utslagsgivende, men snarere er det foreldres holdninger og ideologier. I tradisjonelle forbruksundersøkelser er det en sammenheng mellom forbruk og inntekt hvor forbruket øker med husholdets inntekt. Inntektens størrelse har liten betydning her, trolig fordi det er ikke den som bringer pengene inn i husholdet som tar de ut i forbruk. Ungdomskulturen ser ut til å kreve sine aktiviteter og gjenstander, og foreldre forholder seg ikke til dette ut i fra hva de har muligheter for å gi, men snarere hva de synes og hva de prioriterer. Dette innebærer igjen at noen foreldre strekker seg langt for å imøtekomme ønsker fra sine barn, mens andre foreldre heller demper seg og gir mindre enn de kunne ut i fra normative vurderinger om hva som er passe.

Vårt materiale antyder at foreldre i byen og på landet står overfor de samme problemer og løser de på samme måte. Begge steder gir de lommepenger og ekstrapenger og beløpene er omtrent identiske. Foreldre gir noe mer penger til transport i spredtbygde strøk enn i byen, men til gjengjeld går det litt mer ut til kinobilletter hos

foreldre bosatt i byer. Vi aner også gjennom skjemaene at kjøring til ulike aktiviteter er ofte mer problematisk for foreldre bosatt i spredtbygde strøk. Arbeidsoppgavene barna er pålagt er omtrent identiske, og foreldre på de to stedene ser også ut til, med unntak av to forbruksposter, å ha de samme prioriteringene. Foreldre i spredtbygde strøk er mer villig til å gi barna penger til transport, mens foreldre i byene ser seg ut til å strekke seg lengre for å gi barna sports- og hobbyutstyr og klær. Men hva de gjør i praksis varierer. Foreldre på landet viser mer konsistens mellom holding og handling, de prioriterer transport høyere, og gir også mer penger til dette. Noe som kan forklares ut fra strukturelle forhold. Foreldre i byene er ikke så konsistente i holdning og handling. En signifikant større andel av foreldre bosatt i byen hevder å ville gi penger til sport og hobbysaker, men de gir ikke mer penger til dette. Det samme gjelder for klær som de stiller seg positivt til, men i praksis blir det ikke fulgt opp. Derimot gir de mer til kino, selv om de ikke er mer positiv til dette enn foreldre på landsbygda. Føler foreldre seg mer presset i byen, at de sier seg mer positiv, at de vil prioritere disse forbruksområdene selv om resultatet i kroner ikke skiller mellom de to stedene? Når dette er sagt er det heller ikke mer diskusjoner i familien og foreldre nektelser ikke barna mer i byen enn på landet.

Et forhold ser imidlertid ut til å ha en viss betydning. I familier med ett barn vanker det betydelig mer penger til dette ene barnet enn i mer barnerike familier. Dette kan være et uttrykk for at alt må kjøpes nytt her, men også når det gjelder forbruk som er knyttet til den enkelte, som for eksempel penger til snacks og cola og diskotek får enebarna noe mer. Enebarna slipper også noe lettere unna arbeidsoppgaver i hjemmet.

Det koster å ha barn, og det koster mer å ha barn på ungdomsskolen eller i grunnskolen. Og foreldre ser ut til å strekke seg langt, uansett

de ressurser de har til rådighet. Om dette er frivillig eller om de føler seg presset, vites ikke. Det er flere foreldre som oppgir at de tror at de gir mindre enn andre, og en forsvinnende liten andel som tror gir mer. Dette kan tyde på at foreldre føler et press, at de er konfrontert med et press. Vi har sett at til en viss grad lønner det seg å mase, at foreldre som opplever mye diskusjoner gir mer. Men samtidig har det vist seg at de foreldre som ga aller mest sjelden hadde diskusjoner med barnet. Mye kan tyde på at det er foreldrene innstilling som er utslagsgivende for hvor mye barnet får. Noen gir mye, uansett hva de måtte ha. I disse familiene er det ro og fordragelighet. Andre familier opplever mer diskusjoner og her er utbytte for de unge økende etter som hvor mye det diskuteres, noe som kan tolkes som at foreldrene opplever et visst press. Hvorfor noen foreldre gir mye og diskuterer lite, mens andre diskuterer og gir etter alt etter som hvor intens diskusjonsnivået er, har lite med tradisjonelle ressurser å gjøre. Trolig må vi her gå nærmere inn på foreldrenes holdninger og meninger om ungdom og forbruk.

Litteratur

- Bjurström, E. (1982): *Generasjonsopprøret*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Borch, A. (1994): *Hei hå, nå er det jul i igjen...*, Rapport nr. 10, Lysaker: SIFO.
- Borch, A. (1996): *Barn og unge om TV-reklame*, rapport nr. 1, Lysaker: SIFO.
- Borgeraas, E. (1992): *Barnefamiliers økonomiske levekår – en kvalitativ studie*, NORD-rapport nr. 44.
- Bourdieu, P. (1984): *Distinction*, London: Routledge.
- Brusdal, R. (1990): *Naiv økonomi*, Rapport nr. 7, Lysaker: SIFO.
- Brusdal og Lavik, 1991: *Hva gjør barn og unge i fritiden?* Rapport nr. 6, Lysaker: SIFO.
- Brusdal, R. (1994): *De etablerte. Forbruk og økonomi*. Rapport nr. 5, Lysaker: SIFO.
- Brusdal, R. (1995): *Ungdommens eget forbruk*, Rapport nr. 9, Lysaker: SIFO.
- Brusdal, R. (1997) Ungdom og forbruk – tema med variasjoner, i Øia, T. (red): *Ung på 90-tallet*, Oslo: UNGforsk/Cappelen Akademisk Forlag.
- Brusdal, R. (1997): Mellom nytte og nytelse – en analyse av gutter og jenters forbruksmønstre, i *Bedre skole*, Norsk Lærerlags tidsskrift for pedagogisk debatt, nr. 3.
- Danielsen, A. (1993): Forskjellskapende forbruk – strategier og godtroendhet i *Sosiologi i dag*, 23.
- Douglas, M. og Isherwood, B. (1979): *The World of Goods*, New York: Basic Books.
- Douglas, M. (1996): *Thought Styles*, London: Sage Publications

Ltd.

- Eidheim, f. (1993): *Hva har skjedd i Brummundal?* Rapport nr. 20, Oslo: NIBR.
- Frønes, I. (1994): *Den norske barndommen*, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Frønes, I. (1994): *De likeverdige*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Furnham og Thomas (1984): Pocket money. A study of economic education, *British Journal of Developmental Psychology*, 2:205-212.
- Goffman, E. (1992): *Vårt rollespill til daglig*, Oslo: Pax Forlag AS.
- Heggen, K. (1996): Ungdom og lokalmiljø- forankring eller fråkopling? i Øia (red) *Ung på 90-tallet*, Oslo: Cappelen Akademisk forlag/UNGforsk.
- Hussein, G. (1981); "Aspects of schoolchildren's understanding of money", referert i Lea et al. 1987; *The individual i the Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Katona, G. (1960): *The powerful consumer*, USA: McGraw-Hill Company.
- Kommunenøkkelen 96-97, Oslo: Kommuneforlaget.
- Kvande og Rasmussen (1990): *Nye kvinneliv: kvinner i menns organisasjoner*, Oslo: AdNotam
- Mair, L. (1965): *An Introduction to Social Anthropology*, Oxford: Clarendon Press.
- Mauss, M. (1972): *Gåvan*, Uppsala: Argos Forlag.
- Parsons, T. og Bales, R. (1955): *Family: socialization and interaction process*, New York: The Free Press.
- Seiter, E. (1993): *Sold separately*, New Jersey: Rutgers University Press.
- Simmel, G. (1990): Moten, i *Sosiologi i dag*, nr. 2, Novus Forlag.
- Sisjord, M.K. (1996): Idrett – en viktig fritidsarena i Øia, T. (red): *Ung på 90-tallet*, Oslo: UNGforsk/Cappelen Akademisk Forlag.
- Sosialt Utsyn* (1989): Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

- Storm-Mathisen, A. (1998): Kjøpepress – hva er det for noe? Et forprosjekt av klærnes betydning blant 13 åringer. Arbeidsrapport nr. 4:98, Lysaker, SIFO
- Vestli, S. (1996): Barnestatistikk fra 1989 til 1995, *Samfunnsspeilet* nr. 3, Statistisk Sentralbyrå.
- Wax, M og Wax R. (1965): The Matter of Clothing in *Dress, Adornment and the social order*. Ed. By Roach and Eicher, New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Weiss, R. (1994): *Learning from Strangers*, USA: The Free Press.
- Weber, M. (1958): *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, New York: Scibner's.